

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Anastasia Dubinkina

**Neverbální projevy dominance mužů a žen při
řešení společného úkolu**

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jitka Lindová, Ph.D.

Praha, 2022

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis:

Obsah

Úvod	6
A. Teoretická část	7
1. Definice komunikace	7
1.1. Komunikace	7
1.2. Neverbální komunikace	7
2. Dominance	9
2.1. Definice dominance	9
2.2. Interpersonální dominance	11
2.3. Dominance v heterosexuálním páru	11
2.3.1. Partnerská moc a dominance	12
2.3.2. Dominance a spokojenost ve vztahu	13
2.4. Neverbální projevy dominance	14
3. Pohlaví a gender	16
3.1. Rozdíly v neverbálním chování žen a mužů	16
3.2. Důvody rozdílů v neverbálních projevech dominance mužů a žen	18
3.2.1. Pohlavní rozdíly	18
3.2.2. Status a moc	19
3.2.3. Genderová socializace	20
3.2.4. Teorie kontroly zdrojů	22
4. Měření neverbální dominance	24

4. 1. Řazení obrázků	25
B. Empirická část	26
1. Výzkumný problém	26
1.1. Cíl výzkumu	26
1.2. Výzkumné otázky	26
2. Metoda	28
2.1. Výzkumná strategie	28
2.2. Techniky sběru dat	28
2.2.1. Výběr vzorku; prostředí výzkumu	29
2.2.1. Kódování	32
2.2.2. Pořadí obrázků	32
3. Analýza dat	33
4. Výsledky	36
4.1. Dominance v partnerství na základě vlastní výpovědi partnerů	36
4.2. Řazení obrázků	37
4.3. Neverbální projevy	38
4.4. Neverbální kategorie	39
4.4.1 Rozdíly v kategoriích neverbálních projevů mužů a žen	40
4.4.2. Rozdíly v kategoriích neverbálních projevů dominantních mužů a žen	42
4.4.3. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů	43
4.4.4. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních jedinců	45

4.5. Vztah škál dominance mezi sebou a s kategoriemi neverbálních projevů	46
5. Diskuse	49
Závěr	53
Bibliografie	54
Přílohy	75
Příloha č.1 Nákres místnosti	75
Příloha č. 2 Obrázky	76
Příloha č.3 Etogram	77
Příloha č.4. Datová matice neverbálních projevů přiložená v samostatném souboru MS Excel.	82

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou dominance v dyádách žen a mužů při řešení společného úkolu, a zaměřuje se na neverbální komunikaci. Práce se skládá z teoretické části, která obecně pojednává o definici dominance, odlišnostech v neverbální komunikaci mužů a žen a možných důvodech těchto odlišností; a z empirické části, která se na základě experimentálního výzkumu snaží odpovědět na otázku toho, zda se v neverbálních projevech dominance žen a mužů, které se výzkumu zúčastnily, opravdu objevují rozdíly a zda se objevují rozdíly v neverbálních projevech dominance při řešení úkolu s partnerem, se kterým jsou participantů spolu v heterosexuálním vztahu, ve srovnání s lidmi, se kterými se participantů předtím nesetkali. Data získána v rámci výzkumu jsou dále analyzována a výsledky analýzy jsou použity v rámci diskuse k formulování odpovědi na výzkumné otázky.

A. Teoretická část

1. Definice komunikace

1.1. Komunikace

Komunikace je základní podmínkou existence lidské společnosti a je stěžejní pro naše přežití, ať už se jedná o její roli v obstarávání základních zdrojů pro naše fyzické potřeby, nebo ve formování mezilidských vztahů nutných pro udržení mentálního zdraví. Za těmito zdánlivě banálními účely se skrývá nesmírné množství funkcí, které komunikace plní v našich životech, a neviditelných mechanismů, kterými se průběh komunikace řídí. V závislosti na tom, zda se více soustředíme na aktéry, nebo na sdílené informace, můžeme definovat komunikaci např. jako „proces vytváření významu mezi dvěma nebo více lidmi“ (Tubbs, 1991) nebo “jednání, jehož cílem z hlediska komunikátora je přenos sdělení jedné či více osobám prostřednictvím symbolů“ (Kunczik, 1995). Podobnou definici uvádějí Burgoon, Guerrero & Floyd (2016), podle nichž komunikace je “proces tvoření významů mezi odesílateli a příjemci prostřednictvím výměny signálů a symbolů”. Zprávy vznikají z kognice odesílatele a jsou zakódované (přeměněné na signály) prostřednictvím obecně srozumitelných kódů a dekodovány příjemcem (signál musí být rozpoznán, interpretován a posouzen).

1.2. Neverbální komunikace

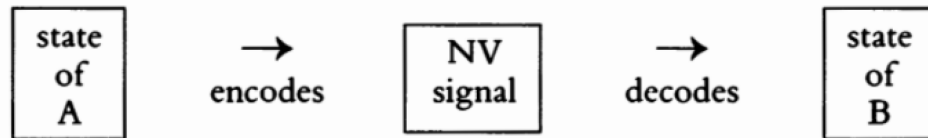
V každodenním životě si pod komunikací zpravidla představujeme především verbální komunikaci, avšak velká část sdělení, které komunikujeme, je přenášena pomocí neverbálních kanálů. Zprávy, přenášené neverbálně, stejně jako verbální, mají svůj původ v kognitivních procesech, ale ne vždy jsou kontrolované a vědomé (Manusov et al., 2006). Neverbální komunikace doprovází verbální a na rozdíl od verbálních sdělení, v jejichž případě může člověk obsah do jisté míry kontrolovat, tyto neintencionální sdělení často mohou prozradit více.

Dle Argyleho (2013) se neverbální komunikace odehrává ve chvíli, kdy jedna osoba ovlivňuje jinou prostřednictvím výrazů tváře, pohledů očí, gest a jiných tělesných pohybů,

postojů těla, tělesných kontaktů, prostorového chování, oblečení a jiných aspektů vzhledu, neverbálních vokalizací a pachu.

Zjednodušený model neverbální komunikace dle Argyleho můžeme představit takto:

Obr. 1. Model neverbální komunikace dle Argyleho (2013)

V kontextu předem definované komunikace, v rámci daného modelu klademe důraz na proces zakódování neverbálního signálu odesílatelem a jeho dekódování příjemcem. Z tohoto modelu vyplývá, že úspěšnost neverbální komunikace závisí na takových faktorech, jako záměr odesílatele A signál vyslat, kvalita a autenticita odeslaného neverbálního signálu, existence kódu společně sdíleného aktéry A a B a schopnosti příjemce B rozpoznat a interpretovat signál. Navíc komunikace probíhá oběma směry a oba aktéři se navzájem ovlivňují. Pro účely této práce se však budu soustředit především na vysílaný signál a pokusím se o jeho dekódování a interpretaci.

Existuje řada systémů, které klasifikují neverbální projevy. V dnešní době neverbální kódy jsou zpravidla kategorizované na základě média, které se používá pro přenášení signálu. *Kinetika* neboli “jazyk těla” odkazuje k tělesným pohybům používaným pro přenos sdělení a obsahuje výrazy obličeje, pohyby hlavy, chování očí, gesta, postavení těla a chůzi. *Paralingvistika* se vztahuje na takové vokální projevy jako dialekt, výška, tempo a intenzita hlasu, pauzy, přerušování řeči a vzorce intonace. Samotné tělo je také prostředkem pro sdělení zpráv prostřednictvím vzhledu, úprav zevnějšku a *olfaktoriky* (tělesné pachy, vůně). *Haptika* je použitím doteků a *proxemika* použitím prostoru a vzdálenosti v komunikaci. *Chronemika* odkazuje k použití času a *artefakty* (artifacts) k použití objektů a fyzického okolí ke komunikaci.

Některé neverbální projevy a jim připsaný význam se liší v různých zemích, jak je tomu například s kýváním hlavy na znamení souhlasu či nesouhlasu, tyto rozdíly mohou být zčásti vysvětlené kulturními odlišnostmi. Jiné neverbální projevy jsou univerzální po celém světě. Tak například mnohé projevy emocí jsou kódované a dekódované podobně napříč společnostmi (Fridlund, 1994). Evoluční perspektiva vysvětluje tyto univerzální vzorce chování z hlediska toho, jak mohly přispět k přežití a reprodukci druhu.

2. Dominance

2.1. Definice dominance

Dominanci lze definovat více způsoby v závislosti na tom, optikou jaké disciplíny se na tento termín nahlíží. Z hlediska psychologie osobnosti bychom mohli definovat dominanci jako tendenci nebo potřebu jedince chovat se asertivně, přesvědčivě a sebevědomě (Cheng et al, 2013). Je vnímaná jako v podstatě neměnná charakteristika neboli rys osobnosti. V jiných psychologických disciplínách dominance může být definovaná jako charakteristika jedince, která je ale závislá na okolnostech situace a společenských zákonitostech. Například v evoluční psychologii dominance odkazuje k relativní míře uznání, respektu a pozornosti, kterých se jedinci dostává v důsledku jeho vnímané schopnosti vyvinout nátlak, hrozbu nebo zneužití jiné osoby (Cheng et al, 2013). Z evolučního hlediska dominantní jedinci tak získávají přednostní přístup k jinak omezeným zdrojům.

V etologické literatuře se na dominanci nahlíží jako na schopnost vyvolat během agonistické konfrontace o přístup ke zdrojům ritualizované projevy podřízenosti a úcty od ostatních (Martin, 2009). Dominance byla tradičně vykreslována jako agresivní chování, avšak moderní etologie nenahlíží na dominanci striktně jako na vrozené vzorce agresivního chování a přiklání se k tomu, že je také společensky vyjednávána a zprostředkována interakcí mezi organismy a jejich sociálním prostředím (Burgoon & Dunbar, 2000). Dle Charlesworth (1996) kooperace může být rovněž vnímána jako jeden ze způsobů získávání zdrojů, a moderní pohled na sociální dominanci se stále více přiklání k tomu, že agresivní a kooperativní chování nemusí být vůči sobě protikladné, ale jsou jinou stránkou toho samého jevu (Reijntjes et al., 2017). Teorie kontroly zdrojů (Hawley, 1999) tak definuje dominanci v rámci efektivního získávání zdrojů a odlišuje nátlakovou a prosociální strategii. Nátlakové strategie jsou obvykle vnímány jako nežádoucí nebo dokonce antisociální, ale jsou typicky efektivní. Prosociální strategie spočívají v pozitivním, společensky přijatelném chování, které lidé používají ve snaze získat to, co chtějí, například se jedná o slibování reciprocit a spolupráce.

Sociální biologie popisuje dominanci jako relativně stabilní pozici jedince v sociální hierarchii v důsledku jeho relativního úspěchu v předchozích kompetitivních setkáních se

stejným druhem. Dalším termínem, který figuruje v sociobiologické literatuře a souvisí s pojetím dominance, je status. Status odkazuje k pozici jedince na hierarchickém žebříčku. I přesto, že osoba s vysokým postavením nemusí nutně ovládat velkou moc a vykazovat známky dominantního chování, vysoké postavení je obvykle rovněž spojeno s mocí a dominancí (Patterson, 1985).

Je tedy nutné odlišit pojetí dominance jako osobního rysu nebo vlastností jedince od pojetí dominance, které má svůj původ v sociální hierarchii, a od situační dominance, která se projevuje v průběhu interakce. V rámci této práce se přikláním k pojetí dominance jako dynamického interakčního stavu.

Na dominanci se většinou nahlíží v kontextu škály dominance-submise, kde submise představuje opak dominantního chování a odkazuje k tendenci jedince podřídit se vůli druhého nebo nechat se ovlivnit druhým, zpravidla dominantnějším jedincem. Stejně jako v případě dominování jedinec může vysílat signály, které jsou záměrně či nezáměrně zakódované jako submisivní.

S dominancí a škálou dominance-submise rovněž souvisí pojetí moci a škála vysoká-nízká moc. Moc můžeme definovat jako přístup ke zdrojům a kontrola peněžních a/nebo sociálních okolností ostatních (Carney, 2020). Dle Burgoon et al. (2021) na rozdíl od moci, která v sobě nese potenciální zdroje k uplatňování vlivu na ostatní, dominance se dosahuje prostřednictvím skutečné dyadické interakce. Dominance odkazuje ke skutečným interakčním projevům, pomocí kterých je možné dosáhnout moci a vlivu (Burgoon & Hoobler, 2002). Dominance a moc spolu tudíž těsně souvisí a často (ale ne vždy) korelují mezi sebou.

Ze situačního pojetí dominance vyplývá, že dominance není možná bez odpovídající submisivní reakce. Důležité je také odlišovat dominanci a dominantní projevy. Na rozdíl od dominance, dominantní projevy definuji jako komunikační signály, které jsou úmyslně či neúmyslně zakódované jako dominantní, tedy signály vysílané jedincem za účelem dosažení vlivu a kontroly nad druhým jedincem. S ohledem na výše uvedený Argylův model neverbální komunikace takový signál nemusí být interpretován jako dominantní z důvodů zpochybnění jeho autenticity příjemcem (např. když dominance vysílajícího, vnímána příjemcem, neodpovídá obsahu signálu), absence kódu sdíleného jedinci (např. v případě odlišných kultur) nebo neschopnosti příjemce signál rozpoznat (např. z důvodu nevnímavosti). Přesto, že jedinec může vykazovat velké množství projevů, které můžeme charakterizovat jako dominantní, nemusí to odpovídat jeho skutečné dominanci, která je závislá na zpětné vazbě ostatních aktérů v rámci komunikační interakce.

2.2. Interpersonální dominance

Burgoon et al. (1998) definují interpersonální dominanci jako vztahový, behaviorální a interakční stav, který reflektuje skutečné dosažení vlivu nebo kontroly nad jiným prostřednictvím komunikačních akcí.

V závislosti na tom, jak se k sobě mají jedinci, kteří se účastní interakcí mezi sebou, můžeme očekávat odlišnosti v projevech interpersonální dominance. Interakce mezi lidmi, kteří se neznají, jsou charakterizované omezeným množstvím informací o druhém, neznalostí prostředků k dosažení cíle a neznalostí pravděpodobných výsledků (Doronto, Nishida, Nakayama, 2005), a proto se zvláště výrazně řídí normativními očekáváními (McClure, 2000; Moskowitz, 1994; Mulac, Wiemann, Widenmann & Gibson, 1988). Existují rovněž rozdíly v tom, jak se projevuje dominance v kamarádství a romantickém vztahu. Například studie Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė (2018) zaznamenala více verbálních projevů dominance v heterosexuálních romantických párech v porovnání s ženskými a mužskými páry kamarádů. Ve stejné studii však autoři poznamenávají, že aktuální vědecká komunita postrádá výzkumy, které by porovnávaly behaviorální aspekty dominance (verbální i neverbální) v různých typech osobních vztahů.

2.3. Dominance v heterosexuálním páru

V heterosexuálních párech dominance hraje důležitou roli v procesu dvoření. Dle výzkumu Sadalla, Kenricka & Verschure (1987) dominantní chování zvyšuje atraktivitu mužů, ale nezvyšuje atraktivitu žen. Dle Darwina, Keblera a Meredith (1871) intrasexuální a intersexuální selekce kompetitivních samců může zvyšovat rysy spojené s dominancí, jako například velikost, agresivitu a výzbroj. V klasické etologické literatuře se předpokládalo, že pohlaví, které investuje více do reprodukce (obvykle samice), si vybírá kompetitivní partnery z pohlaví, které investuje méně (obvykle samci), protože partneři, kteří jsou úspěšní v konkurenci se stejným pohlavím, mají lepší přístup ke zdrojům a potenciálně nabízejí lepší genetické vybavení. Avšak nedávné výzkumy indikují, že v některých případech jsou rysy, které vedou k úspěchu v kompetici se stejným pohlavím, vnímané neutrálně, nebo dokonce

negativně (Berglund, Bisazza, & Pilastro, 1996; Bonduriansky & Rowe, 2003; Moore, Gowaty, & Moore, 2003; Rosenthal, Wagner, & Ryan, 2001; Sih & Watters, 2005). Dle Snyder, Kirkpatrick a Barretta (2008) je možné, že rysy, které vedou k úspěchu v kompetici samců se samci (včetně dominance) představují náklady pro samice, které převažují nad výhodami. Tak například dominantní samci mohou být stejně dobří v poskytování zdrojů, péče a kvalitních potomků jako méně dominantní samci, ale samice mohou zároveň být vystaveny riziku úrazu, smrti nebo nižší plodnosti kvůli páření s dominantními samci (Kokko, 2003; Qvarnström & Forsgren, 1998).

U lidí můžeme pozorovat podobný jev. Sadalla et al. (1987) zjistili, že ženy nepreferují dominantní jedince, kteří byli zároveň panovační a agresivní. Dle Jensen-Campbell et al. (1995) ženy preferují dominantní muže jako potenciální romantické partnery pouze v tom případě, kdy zároveň jsou příjemní a ochotní. Ve výzkumu Snyder, Kirkpatrick & Barrett (2008) bylo zjištěno, že ženy preferují dominantní partnery pouze v kontextu kompetice muže s mužem, což je v souladu s předpokladem preference ženy pro dominantního partnera, který je schopný ji bránit před ostatními muži, nebo jsou schopni dominovat nad ostatními muži v širším kompetitivním pojetí. Ženy preferovaly méně dominantní jedince ve všech kontextech kromě sociálně akceptovatelné sportovní soutěže (Snyder, Kirkpatrick & Barrett, 2008).

2.3.1. Partnerská moc a dominance

Přesto, že ženy nepreferují dominantní muže, zřejmě se to neodráží na postavení žen v partnerství, kde jsou muži nakonec mocnější dle výsledku většiny výzkumů (Foels & Pappas, 2004; Pula, McPherson, & Parks, 2012). Nápodobně dle velkého množství výzkumů muži projevují více verbální a neverbální dominance v interpersonální komunikaci v porovnání s ženami (Gonzaga, Keltner, & Ward, 2008, Ponzi, Klimczuk, Traficante, & Maestripieri, 2015; McCreary & Rhodes, 2001; Luxen, 2005). Ženy navíc potvrzují mužskou dominanci ve vztahu tvrzením, že vidí muže jako dominantnější (Dunbar, Bippus, & Young, 2008). Dle jiných výzkumů dominance žen a mužů je srovnatelná (Caricati, 2007; Straus, 2008; Lindová et al. 2020).

Setkáme se i s opačnými výsledky. V bakalářské práci Kaliské (2017), která stejně jako v aktuálním výzkumu používá techniku vyvolávání dominance pomocí řazení obrázků, ženy

ve více případech ovlivnily společné řešení a byly tedy dominantnější. V bakalářské práci Vondrákové (2021), která vycházela ze souboru dat, který bude rovněž zahrnout do aktuálního výzkumu, dle řazení obrázků ženy byly dominantnější u krátkodobých a dlouhodobých párů, zatímco u střednědobých páru byli dominantnější muži. Ve výzkumu Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė (2018) bylo rovněž zjištěno, že ženy mají tendenci být dominantnější než muži, obzvláště co se týče neverbální komunikace. Metodologie, použitá v jejích výzkumu, se podobá metodologii použité ve výše zmíněných bakalářských pracích a v mém výzkumu: dominantní projevy byly analyzované z audiovizuálních nahrávek dvojic žen a mužů, které se zúčastnily společné interakce, u které se předpokládalo, že vyvolá projevy dominance (hra “jenga”).

Je možné, že v dnešní době se opravdu častěji setkáme s páry, ve kterých jsou dominantnější ženy. Ale jedním z vysvětlení, které Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė nabídlý pro odlišné od předchozích studií výsledky jejích výzkumu, byly právě rozdíly v metodologii: většina předchozích výzkumů v této oblasti spoléhala na subjektivní hodnocení dominance participanty pomocí dotazníků (Sprecher & Felmlee, 1997; Ponzi et al., 2015). Dle autorek tato subjektivní hodnocení příliš neodpovídají objektivním projevům dominance během konkrétních úkolů. Na druhou stranu, experimentální výzkumy dyadické dominance v laboratorních podmínkách jsou většinou realizovány s ženy a muži, kteří se předem neznají (Luxen, 2005; Gonzaga, Keltner, & Ward, 2008), a nebo dostávají instrukce k nějaké konkrétní roli (např. jednat stejně během úkolu (Dunbar & Abra, 2010), což může zkreslovat projevy participantů.

2.3.2. Dominance a spokojenost ve vztahu

Nezávislé na tom, zda je v partnerství dominantnější žena nebo muž, výzkumy poukazují na to, že dominantní chování přispívá k nespokojenosti ve vztahu (Sadikaj, Moskowitz & Zuroff, 2017). Rovnocenné páry se méně hádají (Ponzi et al., 2015) a větší spokojenost ve vztahu je častější v párech s rovnoměrnou distribucí moci (Brezsnyak & Whisman, 2004; Gray-Little, Baucom, & Hamby, 1996; Ponzi et al., 2015; Sprecher & Felmlee, 1997; Whisman & Jacobson, 1990). Výzkum Lindové, Průšové & Klapilové (2020) přináší důkazy toho, že nespokojenost muže se vztahem je spojená s vnímanou vysokou nebo nízkou vlastní mocí a nízkou vnímanou mocí ženy. Nespokojenost ženy je navíc spojená

specificky s kontrolou a osobnostní dominancí muže, což je v souladu s dříve nabízeným vysvětlením preference méně dominantních samců samicemi zvířat.

2.4. Neverbální projevy dominance

Neverbální projevy související s dominancí, stejně jako ostatní neverbální projevy, jsou závislé na kontextu. Například mlčení může být symbolem hrozby a dominance (Bruneau, 1973) v jednom případě, zatímco bude ztělesněním submisivity v jiném (Burgoon et al., 2021). Jsou závislé na kultuře, vztazích, sociálních motivech a psychologickém složení aktérů (Manusov et al., 2006). Nicméně výzkumy neverbálních projevů dominance poukazují na existenci univerzálního kódu, na které se komunikace dominance zakládá. Pro jednodušší orientaci použijí kategorizaci Burgoon, Guerrero & Floyd (2016), ve které jsou neverbální projevy dominance a moci rozdělené do šesti základních principů.

Podle *principu prostoru a přístupu* mocní jedinci mají přístup k větším prostorům, teritoriím, a zároveň zabírají víc fyzického prostoru. Dominantní jedinci zaujímají otevřenější postoje a polohy těla a používají expanzivnější gesta (Hall, Coats, Smith & LeBeau, 2005). Submisivní jedinci zpravidla zabírají méně místa a používají uzavřenější postoje.

Dle *principu centrality* dominantnější jedinci zabírají centrálnější místo ve skupině, například v čele stolu, odkud jejich vizuální přístup k většině lidí je maximalizován (Andersen, 2008). Na takové jedince se ostatní rovněž více dívají, obzvláště ve chvíli, kdy mluví. S tím souvisí koncept poměru vizuální dominance (Exline, Ellyson & Long, 1975), podle kterého dominantní jedinci koukají na ostatní během mluvení více než během poslouchání, pro submisivní jedince je tomu naopak.

Princip vyvýšení poukazuje na to, že výška a vertikální prostor slouží jako prostředek sdělení moci a dominance. Takové způsoby chování jako stání nad jiným člověkem nebo "povyšování se" nad někým jsou vnímané jako dominantní. Vysocí lidé jsou rovněž vnímání jako mocnější než nízcí (Henley, 1977).

Princip prerogativy odkazuje k tendenci dominantnějších jedinců častěji se odchylovat od sociálních norem chování. V rámci proxemiky to znamená, že mohou zaujímat výrazně blízkou nebo vzdálenou pozici. Odchylní se od normy je vnímáno jako dominantnější. V

rámci haptiky dominantní jedinci obvykle mají právo iniciovat dotek a určit frekvenci, intenzitu a míru intimity doteku.

Dle *principu interakční kontroly* dominantní jedinci často kontrolují průběh konverzace vznášením a změnou námětů a rovněž více mluví a přerušují ostatní (Dunbar & Burgoon, 2005; Hall et al, 2005).

Princip hrozby a zastrašování souvisí s velikostí, pohledem, rozzlobenými výrazy obličeje, hlasitými vokálními projevy nebo mlčením a prostorovou invazí. Výhružný pohled je jedním ze základních projevů dominance, se kterým se můžeme setkat u velkého množství druhů a který je rovněž univerzálně srozumitelný pro lidi po celém světě (Dovidio & Ellyson, 1985). Dlouhý a upřený pohled je často vnímán jako dominantní a výhružný, obzvlášť pokud je používán mocnou osobou (Burgoon et al., 1984; Le Poire & Burgoon, 1994). Naštvaný výraz obličeje je vnímán jako dominantnější než smutný nebo vystrašený (Montepare & Dobish, 2003). Úsměv je spojován s menší mírou dominance (Hall et al., 2005) a může signalizovat submisi (Henley, 1977; Keating, 1985). Hlasité vokální projevy jsou často vnímány jako dominantní, obzvlášť pokud se jedná o projev hněvu (Hall et al., 2005). Na druhou stranu mlčení, pokud se jedná například o ignorování přítomnosti nebo projevů jiné osoby, může být rovněž projevem dominance (Bruneau, 1973). Mocní jedinci mohou vyhrožovat ostatním narušením a vnucením se do jejich prostoru. Nejistý přístup k ostatním signalizuje submisi (Mehrabian, 1981).

Uvedené principy poskytují náhled do řady neverbálních projevů, které vnímáme jako dominantní. Carney (2020) navíc upozorňuje na rozdíl mezi neverbálními projevy, o kterých si myslíme, že jsou spojené s mocí, statusem a dominancí, a neverbálními projevy, které jsou skutečně spojené s mocí, statusem a dominancí. Lidé mají tendenci si myslet, že dominantní jedinci s větší pravděpodobností používají upřený pohled, vyjadřují hněv a znechucení, natahují nebo protahují nohy, mají široká gesta, dělají více pauz a často mají hlasitější hlas. Na druhou stranu mezi projevy, které skutečně souvisí s dominancí, patří větší poměr vizuální dominance, otevřenější postoje, menší interpersonální vzdálenost, více úspěšných skákání do řeči, hlasitější hlas a delší čas mluvení. Naše domněnky o projevech dominance mohou být stejně důležité jako to, čím se skutečně projevuje, vzhledem k tomu, že očekávání ostatních mohou navést jedince k chování, konzistentnímu s jejich představami (Rosenthal & Rubin 1978).

3. Pohlaví a gender

3.1. Rozdíly v neverbálním chování žen a mužů

V neverbálním chování mužů a žen nalezneme jisté rozdíly, které se vztahují na více kategorií chování. Výzkumy poukazují na rozdíly v úsměvech a výrazech, pohybech očí a těla, interpersonálních dotecích, interpersonální vzdálenosti a orientaci těla a řečových vzorcích.

Úsměv. Ženy se usmívají více než muži, bez ohledu na emoce, které v danou chvíli cítí (Dovidio et al., 1988). Platí to především v sociálních situacích, při absenci sociální interakce se tento rozdíl ztrácí. Čím napjatější je sociální interakce, tím víc je pozorován rozdíl. Tento rozdíl dál prohlubuje mimo jiné uvědomění si lidmi, že jsou někým pozorováni. Adolescenti vykazovali větší rozdíly než dospělí, naproti tomu u dětí nebyly pozorovány žádné významné rozdíly (LaFrance, Hecht, and Levy Paluck's, 2003).

Výrazy obličeje. Ženy jsou více expresivní v komunikaci než muži a častěji vyjadřují jak pozitivní emoce štěstí a náklonnosti, tak negativní emoce smutku (Burgoon, Guerrero & Floyd, 2016). Naproti tomu dle studie Coatse & Feldmana (1996) muži častěji vyjadřují hněv. Zdá se, že ženy rovněž lépe kódují emoce (Buck, Miller, & Caul, 1974), ale podle Zaidela a Mehrabiana (1969) je tomu tak hlavně u negativních emocí a muži jsou lepší v kódování pozitivních emocí.

Pohyby očí. Ženy častěji koukají na ostatní během interakce, ale rovněž jsou častěji cílem pohledu druhých (McCormick & Jones, 1989; Hall, 1984). Nejméně pohledů bylo pozorováno, když muži interagovali s muži, a nejvíce ve chvíli, když ženy interagovaly se ženami. Dovidio et al. (1988) změřili poměr vizuální dominance v mezipohlavních interakcích, ve kterých ani jedna osoba nebyla mocensky nebo zkušenostně nadřazená druhé. V těchto interakcích ženy vykazovaly nižší poměr vizuální dominance než muži.

Pohyby těla a pozice. U mužů bylo pozorováno, že se více hýbou, jsou expanzivnější, uvolněnější a méně tzv. "napojení" (např. kýváním hlavy) než ženy a ženy častěji používají autodoteky (Hall, 1984). Ve srovnání s muži ženy tolerují více zásahů do osobního prostoru, spíše ustupují z prostoru ostatním a při interpersonálních interakcích a interakcích v malých skupinách zabírají pozici blíž k ostatním (Patterson & Schaeffer, 1977). V mezipohlavních interakcích muži častěji než ženy určují rozestupy a vzdálenosti a častěji narušují ženské vzorce než naopak (Shaffer & Sadowski, 1975). Interakce mezi mužem a ženou jsou

charakterizovány menšími vzdálenostmi než u dvojic mužů a někdy dokonce než u dvojic žen (Shuter, 1977).

Interpersonální doteky. Řada výzkumů došla k závěru, že ženy iniciují doteky častěji než muži nezávisle na věku (Hall, 1984; Stier and Hall, 1984; Willis and Rinck's, 1983; McCormick & Jones, 1989; Willis & Dodds, 1998). Podle výzkumu Berkowitz (1971) tomu tak bylo napříč šesti různými kulturami. Stier a Hall (1984) a Montemayor a Flannery (1989) zaznamenali, že nejjednoznačnější rozdíly byly mezi dvojicemi žen a dvojicemi mužů a ženy ve dvojicích sestávajících z ženy a muže dostávají více doteků než muži. Důležitý je také typ doteku, například podání ruky je mnohem častější mezi muži než mezi ženami (Hall, 1984). Při pozorování doteku ve dvojicích žena-muž je důležité, zda se muž dotýká ženy nebo naopak, v tomto scénáři záleží jak na typu doteku, tak na typu vztahu. U mladších, méně oddaných párů mají muži spíše tendenci iniciovat doteky (Henley, 1973), zatímco u starších párů iniciátorem doteku je spíše žena (Hall & Veccia, 1990; Willis & Dodds, 1998). Muži se častěji dotýkají žen rukama, zatímco ženy iniciují doteky jinými částmi těla (DiBiase & Gunnoe, 2004; Hall & Veccia, 1990). Ženy obecně iniciují a dostávají více doteků než muži, až na iniciaci romantických známostí, sportovních klání nebo násilného chování, a vyhledávají víc fyzického kontaktu (Jones, 1986). Partneři v romantických vztazích se navzájem dotýkají častěji než přátelé, přičemž páry s vážnějšími vztahy se častěji dotýkají na veřejnosti než manželské páry a páry s méně vážnými vztahy (Guerrero & Andersen, 1991). Ženy také vracejí dotyky ostatních a jejich vlastní dotyky jsou vráceny častěji než mužské (Major & Williams, 1980).

Interpersonální vzdálenost a prostorová orientace. Muži dodržují větší interpersonální vzdálenost než ženy. Ženy se častěji orientují čelem ke konverzačnímu partnerovi. Genderové rozdíly v preferované prostorové orientaci se mění v závislosti na identitě druhé osoby (Fisher & Byrne, 1975). Při komunikaci se známým jedincem ženy preferovaly pozici bokem a muži preferovali pozici čelem, ale tyto preference se obrátily, když komunikační partner byl cizí.

Držení těla. V souladu s ostatními kinetickými projevy muži zaujímají dominantnější a méně intimní polohy než ženy (Mehrabian, 1981). V jiných studiích bylo zjištěno, že v interpersonálních konverzách muži používají méně přímou orientaci těla a více se naklánějí dozadu než ženy (Shuter, 1977). Naproti tomu při interakcích v malých skupinách se muži naklánějí dopředu, zatímco ženy se naklánějí dozadu. Muži naklánějí hlavu dopředu, vystrkují bradu a používají přímější orientaci hlavy než ženy, zatímco ženy naklánějí hlavu na stranu (Dovidio et al., 1988; Kendon & Ferber, 1973).

Řečové projevy. Ženy mají větší variabilitu řečového projevu a častěji mění výšku hlasu než muži. Muži mluví víc ve dvojicích opačného pohlaví, mluví více při interakci se ženami než s jinými muži a mluví hlasitěji než ženy (Mulac, 1989). Několik studií ukazuje, že muži skáčou do řeči ženám častěji než ženy mužům, což je další možný náznak toho, že muži mají tendenci ovládat konverzace se ženami (např. Beran, 2006). Jiné výzkumy nedokázaly nalézt žádný podobný rozdíl mezi pohlavími (Dindia, 1987; Marche a Peterson, 1993). McCarrick, Manderschild a Silbergeld (1981) uvedli, že ženy skákaly do řeči tomu, kdo je původně přerušil. Dle Fitzpatrick, Mulaca a Dindia (1994) řeč mužů obsahovala více pauz než řeč žen.

3.2. Důvody rozdílů v neverbálních projevech dominance mužů a žen

Rozdíly v neverbálním chování mužů a žen lze vysvětlit v rámci klasického sporu nature vs. nurture, tedy přirozenost proti výchově. V tomto případě by otázkou bylo, zda tyto rozdíly vychází z biologických pohlavních rozdílů, nebo jsou zapříčiněny (genderovou) socializací. V rámci tohoto diskurzu proto můžeme interpretovat tento spor jako spor pohlaví vs. gender, kde pohlaví definují jako “biologické podmíněné tělesné odlišnosti mezi samci a samicemi” a gender jako “společensky uzavřené postoje a modely chování, obvyklé dichotomicky dělené na mužské a ženské” (Renzetti & Curran, 2003). V literatuře se setkáme s argumenty pro původ rozdílů v chování žen a mužů jak v biologických pohlavních rozdílech, tak v genderové socializaci, a pravděpodobně odpověď se nachází někde mezi.

3.2.1. Pohlavní rozdíly

Tradiční biologické vysvětlení naznačuje, že u mužů se dominance vyvinula kvůli tomu, že zajišťuje reprodukční výhodu pro svého nositele (Sadalla, Kenrick & Verschure, 1987). Z fyziologického hlediska je dominance spojena především s hormonem testosteronem. Vzhledem k tomu, že v průměru muži mají vyšší koncentraci testosteronu, větší část literatury na toto téma se soustředila na muže (Mehta & Josephs, 2010; Popma et al., 2007). Podle hypotézy výzvy (Wingfield et al., 1990) lidé reagují zvýšením testosteronu, pokud jejich status je zpochybněn. Toto zvýšení testosteronu zprostředkuje výskyt chování

relevantního pro status, jako je dominance, riskování a agrese. Toto chování má zvýšit pravděpodobnost zachování nebo zvýšení statusu (Archer, 2006; Carré & Archer, 2018). V mnoha výzkumech ženy buď nebyly zahrnuté do studií jako účastníci anebo, když byly zahrnuté, nebyl u nich nalezen žádný významný vztah mezi testosteronem a specifickým chováním relevantním pro status (Casto and Prasad, 2017). Jiné studie potvrzují vztah mezi testosteronem u žen a dominancí (např. Grant & France, 2001). Inkonzistenci výsledků lze zčásti vysvětlit hypotézou duálních hormonů, podle které vztah mezi testosteronem a chováním, relevantním pro status, je zprostředkován kortizolem, a existuje pouze pokud hladina kortizolu je nízká (Dekkets et al., 2019). Dle některých studií efekt kortizolu je viditelnější u mužů než žen (Welker et al., 2014), jiné nenalezly žádné rozdíly mezi pohlavími (Mehta and Prasad, 2015).

Jiné výzkumy tvrdí, že testosteron souvisí se strategickým sociálním chováním a že pojetí testosteronu jako určujícího z hlediska sociálně dominantního a agresivního chování je příliš zjednodušující (Buades-Rotger et al., 2016; Van Honk et al., 2016). Podle alternativní teorie u osob postavených níže v sociální hierarchii bude testosteron podporovat neagresivní, sociálně podřízené chování a mezi osobami s vyšším postavením bude vyvolávat dominantní a agresivní chování (Inoue et al., 2017). Tato teorie by mohla doplnit vysvětlení rozdílů ve vlivu testosteronu na dominantní chování mužů a žen. Vzhledem k tomu, že ženy mají méně testosteronu a zároveň mají nižší postavení ve společnosti než muži, se i u žen se zvýšenou relativní hladinou testosteronu setkáme s dominantním chováním méně často.

3.2.2. Status a moc

S odlišným postavením mužů a žen ve společnostech dále pracuje teorie Henley (1977, 1995) která tvrdí, že rozdíly v neverbálním chování mužů a žen jsou zakotvené v rozdílech v moci, statusu a dominanci. Teorie je vybudována na třech základních tvrzeních: že muži mají větší moc, dominanci a status než ženy, že muži a ženy se liší v neverbální komunikaci a že rozdíly v neverbální komunikaci lidí s vysokou a nízkou mocí, dominancí a statusem odpovídají rozdílům v neverbální komunikaci mužů a žen. Hall, Halberstadt & O'Brien (1997) a Hall, Coats & Smith LeBeau (2005) se pokusili ověřit toto tvrzení a zjistili, že chování mužů a žen odpovídá chování lidí s vysokou a nízkou dominancí v tzv. poměru

vizuální dominance (poměr pohledu při mluvení vs. pohledu při poslouchání), v otevřenosti těla, hlasitosti hlasu, skákání do řeči a zpětné vazbě. Avšak některé neverbální projevy, charakteristické pro lidi s větší dominancí, se vyskytovaly častěji u žen. Konkrétně tomu tak bylo u výrazu obličeje a interpersonálních vzdálenosti. Jiné neverbální projevy, charakteristické pro ženy, nebylo možné charakterizovat jako dominantní ani jako submisivní (úsměv, pohled, kývání hlavou, gesta a orientace těla). Navíc ve výzkumu Halberstadta a Saitta (1987) muži vykazovali více dominantních projevů, když úkol měl maskulinní nebo genderově neutrální charakter, a ženy, když úkol měl femininní charakter. Ve výzkumu Browna, Dovidia a Ellysona (1990) se však zjistilo, že asertivní a dominantní projevy mohou souviset spíše s mírou obeznámenosti participanta s úkolem. V jejích experimentu participanty byly požádány o hodnocení jejich obeznámenosti s 25 aktivitami, ze kterých bylo následně vybráno dvě aktivity, se kterými byly více obeznámení muži (výměna kola a kacení stromu), dvě aktivity, se kterými byly více obeznámení ženy (výměna pleny a manikúra na sobě), a dvě aktivity u kterých ženy a muži vyjádřili stejnou míru obeznámenosti (pěstování zeleninové zahrady a aplikování Heimlichůva manévru). Participanty byly obeznámení s informacemi o jedné aktivitě z každé kategorie pomocí ilustrovaného textu. V následující diskuzi o těchto aktivitách rozdíly mezi ženou a mužem v chování souvisejícím s mocí byly značně sníženy nebo eliminovány v porovnání s diskuzí o aktivitách, ke kterým nedostali žádný trénink.

Pohlavní rozdíly v dominantní komunikaci jsou méně pravděpodobné, když lidé mají stejný status anebo jsou v rovnostářském vztahu (Guerro & Floyd, 2006). Navíc v případě, že žena je v mocnější pozici než muž, rozdíly mohou úplně zaniknout. Moc, status a sociální role mohou tudíž být lepšími prediktory individuálních rozdílů v dominantní komunikaci než pohlaví a gender. Odpovídá to teorii sociálních rolí (Eagley, 1983; 1987; Eagley & Wood, 1982), která vysvětluje pohlavní rozdíly tradičními rozdíly v moci mezi muži a ženami a zároveň vysvětluje, proč se setkáváme se vzorem mužské dominance.

3.2.3. Genderová socializace

Společenské normy, role a očekávání úzce souvisí s pozorovatelnými rozdíly v neverbálním chování mužů a žen. Briton & Hall (1995a) provedli výzkum názorů studentů vysokých škol na souvislost 19 neverbálních projevů a dovedností s genderem. Každý

student ohodnotil tyto projevy pro ženy a muže zvlášť na škále od 0 do 10. Výsledku ukázaly, že ženy hodnotily výše než muži následující projevy: úsměvy směřované na ostatní, expresivní obličej, pohledy na ostatní, používání gest rukou, blízké interakce, expresivní hlas, smích, schopnost používat neverbální signály, pozornost k neverbálním náznakům, rozpoznávání obličejů, schopnost rozpoznávat neverbální signály. Muži byli hodnoceni výše v následujících projevech: dotýkání se ostatních, neposedné nohy, neplynulá řeč, mluvení nahlas, používání “um” a “ach”, přerušování ostatních. Jedinými projevy, které se nelišily podle pohlaví, byly mračení a postoj čelem ke druhému. Stereotypně jsou ženy považovány za více expresivní, napojené, vřelé, schopné plynulé komunikace a neverbálně komunikačně zdatné než muži. Od mužů se očekává, že budou hlasitější a méně expresivní, že budou mít méně variabilní hlas a budou méně používat gesta, budou se méně usmívat a nahlížet na ostatní a rovněž budou horší ve vysílání a rozpoznávání neverbálních projevů (Manusov, 2006). Fischer a Manstead (2000) zjistili, že ve všech 37 zemích, ve kterých sbírali data, ženy hodnotily sebe výš v neverbálním vyjádření emocí než muži.

Prezentace genderu – ukazování světu, že jsem muž nebo žena a že vím, jak se podle toho chovat – je jedním ze základních vysvětlení rozdílů v neverbálních genderových rozdílech (Manusov et al., 2006). Ženy jsou vedené k tomu, aby byly přátelské, citlivé k ostatním a interpretovaly projevy ostatních s větší přesností. Muži jsou socializováni do role, ve které prosazují svou dominantní pozici, jsou proaktivní a přitahují a udržují pozornost publika. Někteří vědci tvrdí, že genderová socializace vede k tomu, že ženy a muži se chovají jako kdyby žili v různých kulturách, s odlišnými pravidly pro účast na konverzaci a pro interpretaci konverzačního chování (Burgoon, Guerrero & Floyd, 2016).

Například podle teorie požadované expresivity (LaFrance, Hecht a Noyes, 1994) se po ženách očekává, že budou expresivnější a často jednájí v souladu s tímto požadavkem. V případě, kdy člověk vystupuje v pečující roli, se ženy rovněž usmívají víc než muži. Obzvlášť je tomu tak, když v situaci vystupují lidi se stejným statusem a mocí, ale v případě, že v statusu nebo mocí existuje rozdíl, ženy stejně jako muži se usmívají víc, pokud jsou v nižší pozici, a míň, pokud jsou ve vyšší. V situacích, které explicitně vyžadují úsměv a expresivní chování, muži a ženy nevykazují rozdíly. Neschopnost ženy se usmívat může být vnímána negativně a být spojena s domněnkou, že je způsobena nevraživostí nebo náladovostí (Guerrero et al., 2006). Absence úsměvu u muže nemá takový vliv na vnímání jeho přátelskosti nebo vřelosti (Tucker & Friedman, 1993).

Jedním z možných vysvětlení rozdílů ve frekvencích úsměvů může být odlišnost v tom, jakým způsobem jsou děti vedeny ke hře: zatímco chlapci hrají zhruba soutěžním a

dominantním stylem, dívky se účastní úkolů více orientovaných na spolupráci (Jacklyn, Nagle, Brodsky & Kaycee, 2014; Maccoby, 1990). Dívky jsou v průběhu svého vývoje povzbuzovány k tomu, aby byly více sociálně orientované než chlapci a vyjadřovaly pozitivní emoce (Guerrero et al., 2006). Podobným způsobem jsou děti vedeny k určitému stylu hlasových projevů. Samozřejmě, hlasy mužů a žen znějí jinak kvůli jistým pohlavním rozdílům ve stavbě vokálního ústrojí, avšak chlapci a dívky jsou rovněž socializované k odlišným stylům řeči již v útlém věku (Siegman, 1978). Tendence žen se usmívat více než muži rovněž má vliv na hlas, protože úsměv mění tvar hlasivek a zvyšuje tím tóninu hlasu (Meditch, 1975).

Ženy jsou vedeny k tomu, aby iniciovaly a přijímaly doteky jako část femininní, pečující role (Burgoon, Guerrero & Floyd, 2016). Existuje názor, že rozdíly v dotecích mezi muži a ženy mají svůj původ v interakcích matky a dítěte (Field, 2002). Matky kojenců se dotýkají svých dcer více než synů (Goldberg & Lewis, 1969) a dívky vyhledávají a nabízejí více doteků než chlapci (Whiting & Edwards, 1973).

Na základě výzkumu Dunbar a Burgoon (2005) je občas chování, které je v rozporu s genderovými stereotypy, vnímáno jako dominantní. Konkrétně muži byli hodnoceni jako dominantnější, když měli příjemný výraz obličeje a byli expresivní, a ženy byly hodnocené jako dominantnější, když měly méně příjemný výraz a byly méně expresivní.

Genderové role ovlivňují to, jak a zda muži a ženy komunikují dominanci, ale je důležité upozornit, že přesto, že v některých kulturách je kladen důraz na striktní dodržení tradičních femininních a maskulinních rolí, v jiných jsou projevy maskulinního chování u žen a femininního u mužů akceptovatelné. Navíc genderové role se mění s postupem času a v západní kultuře vidíme trend k rozvolňování tradičních norem, spojených s genderem. Pro ženy přebírání rolí, které dříve byly vyhrazené mužům, je mnohem více akceptovatelné, obzvláště pokud se jedná o pracovní prostředí, a pro muže je tomu tak s přebíráním ženských rolí, obzvláště v domácím prostředí (Burgoon, Guerrero & Floyd, 2016; Medved & Rawlins, 2007).

3.2.4. Teorie kontroly zdrojů

Teorie kontroly zdrojů se pak soustředí na podobnosti v projevech dominance mužů a žen spíše než na jejich rozdíly. Centrálním pro tuto teorii je definování dominancí v rámci

úmyslné kontroly zdrojů (Hawley, 1999). Hawley odlišuje tři strategie dominování: prosociální, která se může projevat jako reciprocita, spolupráce, přesvědčování a jiné prosociální chování; nátlakovou, která se projevuje jako agrese, manipulace, klamání, urážky a hrozby; a bistrategickou, která kombinuje výše zmíněné strategie v závislosti na kontextu situace. Prosociální strategie se ukázala být více efektivní v získávání přístupu k omezeným zdrojům v případě, když je potřeba kooperace nebo koordinace skupiny.

Výzkumy, kterých se zúčastnili mladší adolescenti poukázali na rozdíly a podobnosti v tom, jaké strategie používají dívky a chlapci. Například ve studii Savin-Williamse (1979) se zjistilo, že verbální výsměch (tj. verbální a relační agrese) byl nejčastějším projevem sociální dominance jak u chlapců, tak u dívek, ale sociálně dominantní chlapci používali více fyzické agrese, zatímco sociálně dominantní dívky měly tendenci používat spíše prosociální strategii. Podobně Hawley (2003) zjistila, že více chlapců, než dívek používá strategie nátlakové dominance a že více dívek než chlapců používá strategie prosociální dominance, ale výskyt bistrategické dominance byl podobný pro obě pohlaví. Ve výzkumu Closson (2009) výsledky také ukázaly, že dívky byly více prosociální vůči přátelům ve své skupině než chlapci. Dívky byly navíc relačně agresivnější než chlapci (používaly vztah nebo hrozbu vyloučení ze vztahu jako prostředek k projevu agrese), ale nelišily se od chlapců z hlediska zjevné agrese (přímé fyzické nebo verbální agrese s účelem ublížení obětí), což je v souladu s některými předchozími výzkumy na úrovni vrstevníků (např. Prinstein & Cillessen, 2003). Ve výzkumu Hawley a Little (2007) bylo potvrzeno, že nejdominantnějšími jedinci jsou jak ženy, tak i muži, které s výjimkou zjevné agrese používají podobné prostředky pro udržení těchto dominantních pozicí, a přitahují podobnou sociální pozornost.

Dle Hawley (2003) prosociální nebo bistrategičtí sociálně dominantní mladí adolescenti jsou nejúspěšnější při kontrole zdrojů v rámci větší skupiny vrstevníků. Dle Closson (2009) však všechny tři strategie mohou být účinné při udržení nejvyšší dominance v rámci skupiny. Dominanti s prosociální strategií, strategií nátlaku a bistrategičtí dominantní byli svými přáteli vnímáni jako stejně sociálně dominantní v rámci skupiny.

Výzkumy, provedené na základě teorii kontroly zdrojů, ukazují, že dominantních žen je podobné množství jako dominantních mužů, a že jejich motivace, chování a společenské přijetí jsou si dost podobné (Hawley, Little, & Card, 2008). Strategie žen mohou být méně zjevné, ale neznamená to, že jsou méně účinné. Prosociální strategie navíc umožňuje ženám dosahovat dominance, aniž by vybočovaly z tradičních genderových rolí.

4. Měření neverbální dominance

Interpersonální dominance je obvykle měřena jedním ze čtyř způsobů: dotazníky nebo checklisty, které měří dominanci jako osobní rys (např. Cattell et al., 1970), měření specifických neverbálních a verbálních projevů souvisejících s dominancí (např. Argyle, 1972; Burgoon et al., 1984; Burgoon, Buller, & Woodall, 1996; Ellyson & Dovidio, 1985), analýza relativní kontroly v interakci pomocí kódování sekvencí sdělení (např. Rogers & Farace, 1975) a kvantifikace výsledků dominance, např. preferenčního přístupu k jídlu, partnerům a místům na spaní (Burgoon, Johnson & Koch, 1998).

Každá z těchto metod má své opodstatnění, ale dle Burgoon, Johnson & Koch (1998) nedosahují dostatečně přesného uchopení konceptu interpersonální dominance. Osobnostní škály se soustředí na individuální dominanci v podobě osobnostního rysu, ale dle Burgoon, Johnson & Koch (1998) takto změřená dominance nemusí vždy odpovídat realitě vzhledem k tomu, že vnímání dominance se odvozuje z kombinací neverbálních projevů v kontextu konkrétního vztahu.

Individuální neverbální a verbální projevy, které jsou často považované za dominantní, nemusí být jako takové vnímány účastníky interakce. Navíc dle Wolskiho (1995) interakce mají implicitní a explicitní složku, tím pádem měření pouze explicitní složky a ignorování implicitních pravidel (např. založených na statusu nebo historii vztahu), které mohou mít vliv na interakci, poskytují výzkumníku jen částečný obraz interakce. Stejně tak to platí i pro měření relativní kontroly v interakci.

Měření dominance pomocí kvantifikace výsledku interakce nemusí být úspěšné v měření faktického dominantního chování, které vede k těmto výsledkům. Jedinci mohou mít dominanci a moc v jednom kontextu, zatímco v jiných nikoliv (Liska, 1988). Dominance se v partnerství dynamicky mění podle situace, proto výsledek konkrétní interakce může jít proti obecnému rozložení moci v partnerství. Dle Burgoon, Johnson & Koch (1998) tyto způsoby měření slouží spíše k validaci jiných měřicích nástrojů spíše než přímému měření interpersonální dominance.

Předtím, než se rozhodneme, jaký způsob měření je vhodný pro konkrétní případ, musíme zvážit několik klíčových otázek (Baesler & Burgoon, 1987; Burgoon & Baesler, 1991; Scherer & Ekman, 1982). První otázka se zabývá tím, zda použijeme objektivní či subjektivní přístup. Objektivní přístup obvykle používá zařízení k přesnému zaznamenávání dominantního chování. Například ve výzkumu vizuálního poměru dominance (Dovidio &

Ellyson, 1985; Ellyson, Dovidio, Corson, & Vinicur, 1980; Exline, Ellyson, & Long, 1975) poučení kodéři používali stopky pro zaznamenání frekvencí a doby trvání pohledů v interakcích. Moderní technologie, videokamery a programy vyvinuté pro účely kódování umožňují v mnohém zjednodušit tento proces. Subjektivní přístup naproti tomu vyžaduje, aby pozorovatel ohodnotil dominanci jednotlivce.

Druhá otázka se týká toho, zda budeme měřit makroskopické nebo mikroskopické projevy. Makroskopicky měříme rozsáhlé fenomény, zatímco mikroskopicky měříme přesné, jemné projevy (Baesler & Burgoon, 1987). Třetí otázka se týká toho, zda budeme měřit projevy individuálně nebo na základě vztahu, a čtvrtá toho, zda budeme měřit dominantní chování v přirozeném prostředí a nebo v laboratorních podmínkách (Dunbar & Burgoon, 2014).

Je důležité konceptualizovat a měřit dominanci jako vzorec nebo profil chování spíše, než jako jev komunikovaný jednotlivými indikátory (Dunbar & Burgoon, 2014). Je nutné odlišit jemné neverbální projevy, které mají různé interpersonální významy a lépe porozumět významům chování v kontextu. Tak například pohled muže nabývat různého významu v závislosti na jiných neverbálních projevech, úkolu, emocionálním tónu interakce atd.

4. 1. Řazení obrázků

Technika řazení obrázků dle osobních preferencí je vyvinutá pro vyvolávání dominantního chování (dominování) v páru a je popsána v bakalářské práci Brhláčové (2013). Účastníci výzkumu byli vyzváni k seřazení obrázků, které zobrazují scény, reprezentující hodnotové kategorie. O těchto obrázcích se předpokládalo, že budou mít odlišnou důležitost pro každého z partnerů a rozdíl v individuálním preferovaném pořadí obrázků povede ke vzniku konfliktu, v rámci kterého účastníci výzkumu budou projevovat dominanci, která bude následně měřena. Brhláčová ověřila, že rozdíly v preferencích obou partneru opravdu vznikají, a tato metoda je pro své účely vhodná.

B. Empirická část

1. Výzkumný problém

1.1. Cíl výzkumu

Primárním cílem výzkumného projektu je zmapovat neverbální projevy dominance mužů a žen při řešení společného úkolu a pokusit se zjistit, zda a jakým způsobem se tyto projevy liší v různých kategoriích neverbálního chování v závislosti na pohlaví. V rámci výzkumu bude rovněž zkoumané, zda výskyty dominantních projevů u participantů budou odlišné v závislosti na tom, zda společný úkol je řešen spolu s partnerem participanta, nebo s člověkem, kterého předtím neznali.

1.2. Výzkumné otázky

Q1 – Existují odlišnosti v míře dominance žen a mužů?

Hypotéza: Ženy budou mít větší míru dominance z neverbálních projevů a dominance dosažené prosázením na pořadí obrázků než muži.

Přesto, že mnohé výzkumy dospěli k závěru, že muži projevují více verbální a neverbální dominance v interpersonální komunikaci v porovnání s ženami (Gonzaga, Keltner, & Ward, 2008, Ponzi, Klimczuk, Traficonte, & Maestripieri, 2015; McCreary & Rhodes, 2001; Luxen, 2005), dle jiných výzkumů dominance žen a mužů je srovnatelná (Caricati, 2007; Straus, 2008; Lindová et al. 2020), nebo ženy byly dominantnější než muži (Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė, 2018; Kaliská, 2017; Vondráková, 2021). Vzhledem k tomu, že v těchto naposled zmíněných výzkumech pro vyvolání dominance se používala stejná nebo podobná technika, jako technika “Řazení obrázků”, použitá v této práci, můžeme očekávat, že ženy budou mít větší míru dominance z neverbálních projevů a dominance dosažené prosázením na pořadí obrázků než muži.

Q2 – Existují odlišnosti v tom, jaké neverbální projevy dominance provádí muži a ženy

Hypotéza: Ženy budou mít větší hodnotu v kategorii “centralita”, než muži; a muži budou mít větší hodnotu v kategorii “iniciace rozhodovacího procesu”, než ženy.

Na základě literatury, představené v teoretické části, můžeme očekávat odlišnosti v tom, jaké neverbální projevy dominance provádí muži a ženy. Od žen můžeme očekávat více expresivity v obličejových výrazech, doteků jiné osoby, dodržení menší interpersonální vzdálenosti a větší variabilitu v hlasových projevech. Na základě etogramu a následující kategorizace kódů, která se v této práci použila (viz. příl. 3 a tab. 1) tyto projevy odpovídají kódům “stojí uprostřed”, “vystřikovávání”, “prosazování změnou hlasu” a “iniciace doteku” a pozitivním hodnotám v kategoriích “centralita”, “prosazování se” a “ovlivňování”. Od mužů můžeme očekávat větší poměr vizuální dominance, více expanzních pohybů, dodržení větší interpersonální vzdálenosti, dominantnější držení těla a více skákání do řeči. Tyto projevy odpovídají kódům “stoupne si na kraj”, “gestikulace”, “skákání do řeči”, “pohled při mluvení” a “neverbální návrh” a pozitivním hodnotám v neverbálních kategoriích “prosazování se”, “ovlivňování” a “iniciace rozhodovacího procesu” a negativní hodnotě v kategorii “centralita”.

Q3 – Existují odlišnosti v míře dominance žen a mužů v interakci s jejich partnery ve srovnání s interakcemi s lidmi, které předtím neznali?

Hypotéza: Míra dominance žen a mužů v interakci s jejich partnery bude větší než v interakci s lidmi, které předtím neznali.

V heterosexuálních romantických párech nalezneme více verbálních projevů dominance v porovnání s ženskými a mužskými páry kamarádů (Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė, 2018). Jedním z možných vysvětlení by mohlo být to, že četnost projevů dominance závisí na míře intimity ve vztahu. V tom případě je pravděpodobné, že v interakci interakci účastníka s partnerem nalezneme více neverbálních projevů dominance než v interakci interakci s člověkem, kterého účastník předtím neznal.

Q4 – Existují odlišnosti v tom, jaké neverbální projevy dominance provádějí muži a ženy v interakci s jejich partnery ve srovnání s interakcemi s lidmi, které předtím neznali?

Hypotéza: Muži a ženy budou mít větší hodnotu v kategoriích “centralita” a “ovlivňování” v interakci s partnerem než s figurantem.

Výzkumy potvrzují rozdíly v neverbálních projevech lidí v závislosti na tom, zda se interakce odehrává s neznámým člověkem, kamarádem, nebo romantickým partnerem. Můžeme tak například očekávat, že interakce partnerů budou doprovázené větším množstvím doteků (Hall, 1984; Stier and Hall, 1984; Willis & Rinck's, 1983; McCormick & Jones, 1989; Willis & Dodds, 1998), a že ženy budou preferovat pozice bokem a muži pozici čelem v interakci s partnerem, ale tyto preference se obrátí v interakci s cizím člověkem (Fisher & Byrne, 1975). Na základě etogramu a následující kategorizace kódů, která se v této práci použila (viz. příl. 3 a tab. 1) tyto projevy odpovídají kódům “stojí uprostřed” a “iniciace doteku” a pozitivním hodnotám v kategoriích “centralita” a “ovlivňování” pro interakci s partnerem, a kódu “stoupne si na kraj” a negativní hodnotě v kategorii “centralita” s figurantem.

2. Metoda

2.1. Výzkumná strategie

S ohledem na výzkumný problém této práce, pro její účely byla zvolena kvantitativní metoda strukturovaného pozorování. “Strukturované pozorování představuje techniku sběru dat, při které se výzkumník snaží pozorovat a zaznamenávat určitou předem definovanou část skutečnosti” (Jitka Lindová. Strukturované pozorování. In: Novotná, Špaček & Jantulová, 2019, 171). Tato metoda umožní kvantifikaci dat o neverbálních projevech dominance v rámci výzkumu a poskytne prostor pro jejich následující analýzu.

2.2. Techniky sběru dat

Data, použitá v této práci, vznikla jako součást dlouhodobého výzkumu “Manipulativní a dominantní strategie v konfliktech partnerských dvojic s normálním osobnostním profilem a s úzkostnou osobností”, který probíhal v letech 2017-2021 v rámci grantové studie GA ČR

(reg. kód 17-16622S, hlavní řešitel Jitka Lindová) v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ). Tento projekt se zabýval analýzou chování dlouhodobých romantických párů s výskytem úzkostné poruchy osobnosti u jednoho z partnerů, romantických párů bez patologické osobnosti a dvojic sestavených z jednoho z participantů a zaučeného figuranta opačného pohlaví. Dvojice byly testovány pomocí dvou interaktivních procedur zahrnujících řešení sporu, z nichž pro účely této práce je důležitá procedura pojmenovaná Řazení obrázků, a souboru dotazníků z nichž pro tuto práci jsou důležité sociodemografický dotazník a dotazník rozložení sil v partnerství, který obsahuje dvě subškály: kontrola ve vztahu (Relationship Control) a rozhodovací dominance (Decision-Making Dominance). Tyto škály vycházely z mírně upraveného dotazníku Sexual Relationship Power Scale (Pulerwitz et al., 2000). Ve své původní podobě se skládal z 23 položek, ze kterých následně byly vyloučeny čtyři položky související s používáním kondomů (tři ze škály kontroly ve vztahu a jedna ze škály rozhodovací dominance). Subškála kontroly ve vztahu (příklad: „Nejčastěji s partnerem/partnerkou děláme to, co chce dělat můj partner/partnerka.“) byla administrována pomocí čtyřbodové škály Likertova typu v rozsahu od 1 (zcela souhlasím) do 4 (zcela nesouhlasím). Vyšší skóre indikovalo nižší úroveň vnímané kontroly ze strany partnera (tj. vyšší nezávislost). V subškále rozhodovací dominance byli účastníci dotázáni, kdo má obvykle větší vliv na určitá rozhodnutí („Kdo má obvykle hlavní slovo v otázce, jestli spolu budete mít sex?“). Odpovědi byly uvedeny na pětibodové škále Likertova typu v rozsahu od 1 (Vždy já) do 5 (Vždy partner/ka). Vyšší skóre tak indikuje nižší rozhodovací dominanci dotazovaného.

V této práci byly použité audiovizuální záznamy průběhu procedury Řazení obrázků a data z těchto dotazníků.

2.2.1. Výběr vzorku; prostředí výzkumu

Potenciální participanté byli osloveni pomocí reklamy na internetu a inzerátů na veřejných místech. Účast na výzkumu byla odměněna 500 Kč na osobu. Výzkumu se zúčastnilo 100 heterosexuálních párů z České Republiky a Slovenska, které jsou v dlouhodobém vztahu a bydlí spolu minimálně půl roku. V rámci této práce páry s výskytem úzkostné poruchy osobnosti u jednoho z partnerů nebyly odlišeny od romantických párů bez patologické osobnosti a celkem byla použita data o 45 párech.

Participantů byli požádáni o vyplnění dotazníku online, součástí kterého byl informovaný souhlas se zpracováním jejich osobních údajů a s účastí na videozáznamu pro výzkumné účely. Následně participantů byli pozváni na pracoviště NUDZ v Klecanech, kde po vysvětlení základních informací o výzkumném postupu partneri byly odděleny od sebe. Jeden z nich byl požádán o vyplnění dotazníků v kancelářské místnosti, zatímco ten druhý zůstal v druhé místnosti, která byla využívána pro experimentální část výzkumu, kde probíhaly rozhovory a Řazení obrázků. Uprostřed místnosti se nacházel stůl s křesly, vzadu se nacházel stoleček, u kterého participantů stáli během řešení úkolů ve dvojicích a měli možnost ho použít na odložení obrázků, a závěsná síť, která byla použita pro zavěšení obrázků pomocí kolíčků. V této místnosti probíhal záznam, hlavní kamera pro záznam byla umístěná ve vzdálenosti pár metrů od stolečku a zabírala jak střed místnosti s křeslem, tak prostor za sítí (skrz ni), kde participantů řadili obrázky. Většinou byla použita rovněž druhá a občas třetí kamera, které byly umístěné z opačného úhlu (náčrt místností viz. příloha č.1).

K technice Řazení obrázků bylo použito 10 obrázků zobrazujících různé scény, které by participantů mohli vztáhnout k jejich vlastnímu párovému životu. Participantů dostali za úkol uspořádat obrázky ze začátku podle sebe, pak docílit společného pořadí s figurantem a následně se svým partnerem. Cílem této techniky bylo vyvolat dominantní projevy v průběhu řešení úkolu, které měly vznikat v důsledku odlišných individuálních preferencí v pořadí obrázků (obrázky viz. příloha č.2).

Participant se posadil za stůl uprostřed a byl vyzván k prvnímu úkolu, dostal k němu následující instrukce: *“Každý obrázek symbolizuje chování, které lidé používají, aby si udrželi partnerský vztah. Seřad'te prosím obrázky a chování, které představují, podle toho, co byste použil pro udržení partnerského vztahu. Různým lidem mohou obrázky připomínat trochu něco jiného, nejde tedy o to „uhádnout“, co obrázek představuje. Pokud si nebudete jisti, co obrázek vyjadřuje, říd'te se tím, jak na vás působí. Zajímá nás, co byste použil pro udržení partnerského vztahu vy, nehledáme správné odpovědi, zajímá nás, co právě vy byste dělal.”* Ve stejnou dobu v místnosti se nacházel figurant opačného pohlaví, který předstíral, že pracuje na tomtéž úkolu. Faktické pořadí obrázků, které použil figurant, bylo dáno předem a lišilo se v závislosti na pohlaví a věku partnera zkoumaného participanta. Celkově byla připravena čtyři pořadí: pro mladší ženu, mladšího muže (pod 30 let), starší ženu a staršího muže (nad 30 let).

Potom, co participant sestavil vlastní pořadí obrázků, byl vyzván k vytvoření společného pořadí obrázků s figurantem: *“My bychom ted' od vás potřebovali, jestli byste nemohl(a), dohromady s kolegou, vytvořit společné pořadí, které by fungovalo pro obě pohlaví. Tady*

kolega si rovněž vytvořil(a) své osobní pořadí, ale nás zajímá názor obou pohlaví. Vaším úkolem je vytvořit obecné (univerzální) doporučení, na základě vašich vlastních zkušeností a na základě toho, co se vám osobně v partnerství osvědčilo, jak by se lidé (muži i ženy) mají chovat, aby si udrželi vztah. Poprosím vás teď oba vlézt si za síť a vytvořit společné pořadí, jaké chování by se ve vztahu muže a ženy mělo používat, aby vztah vydržel. Až budete mít představu o tom, který obrázek by měl být jako první, druhý atd., vezměte si kuliček a přikolíčujte ten obrázek na síť tak, aby visely všechny pod sebou, od nejdůležitějšího obrázku po ten nejméně důležitý.”

Pro tuto část úkolu bylo důležité, aby se figurant a participant vnímali jako rovnocenní účastníci experimentu. Figuranti ještě před zahájením experimentu dostali instrukce ohledně toho, jak se mají chovat. Na začátku měli dát partnerovi prostor se projevit a pokud by měli dostatek prostoru od partnera, měli uvést postupně 2-3 hlavní a vždy stejné argumenty ohledně obrázků, které mají na prvních místech. Byli poučeni se chovat neutrálně, tedy neprojevovat se ani příliš dominantně, ani příliš submisivně, ale nechat se mírně ovlivnit směrem k dominantnějšímu nebo submisivnějšímu projevu v závislosti na samotném projevu participanta. Po dokončení řazení obrázků s figurantem se participant znovu posadil za stůl uprostřed a dále následoval rozhovor a řešení druhé interaktivní úlohy, která se v této práci nevyužívá. Potom se partneři v místnostech vyměnili, a druhý partner podstoupil řešení interaktivních úloh a rozhovoru ve stejném pořadí, zatímco ten první vyplňoval dotazníky. Nakonec byli partneři vyzváni ke společnému řazení obrázků: *“Ted’ se ještě naposledy vrátíme k řazení obrázků, které jste již oba dva absolvovali samostatně s asistentem. Obrázky jste řadili podle toho, jak byste chování, které představují, použili pro udržení partnerského vztahu (a následně jste je řadili s asistentem, abyste vytvořili nějaké společné doporučení, jak se mají lidé ve vztahu chovat, aby si jej udrželi). Ted’ nás do třetice zajímá pořadí těchto obrázků vytvořené společně za pár, tj. jaké chování partneři, kteří spolu žijí, v jejich partnerství používají, aby udrželi kvalitní vztah. Proto bychom teď poprosili, zda byste mohli tyto obrázky ještě jednou seřadit, a to tedy společně v páru (za pár), podle toho, jaké chování se ve vašem vztahu skutečně používá, aby vztah vydržel. Přesuňte se oba opět za síť, vytvořte společné pořadí a obrázky ve zvoleném pořadí stejným způsobem kolíčujte na síť.”*

Každý participant strávil vyplněním dotazníků, rozhovorem a řešením experimentu přibližně dvě až tři hodiny.

2.2.1. Kódování

Audiovizuální data z videonahrávek byla zpracovaná metodou strukturovaného pozorování. Během strukturovaného pozorování byl použit předem připravený seznam hodnocených projevů v podobě kódů uspořádaných do kódovacího schématu, etogram. Etogram byl sestaven na základě použitých kódů v předchozích studiích (např. Burgoon a kol., 2010), kvalitativní inspekce videonahrávek a konzultace v rámci výzkumného týmu (Lindová, Plášilová, Josefík, Prikrylová). Etogram byl dříve použit v bakalářské práci Vondrákové (2021). Kódy byly kategorizované jednak na základě media, kterým se projev přenáší, a to na verbální, paraverbální a neverbální, z nich poslední se dále rozdělily na proxemiku, manipulaci s fotkami, manipulace s pořadím fotek, pohled, pohyb hlavy, gestikulaci, doteky a postoj; a jednak v závislosti na tom, zda konkrétní jev komunikuje dominanci nebo submisivitu. Navíc etogram obsahoval dva typy kódů: akty, u kterých se vždy zaznamenala frekvence výskytu, a stavy, u kterých se zaznamenávala délka projevu. Celkově etogram obsahoval 38 kódů. Každý kód měl přiřazenou rychlou zkratku pro zjednodušení práce s kódovacím softwarem, a měl k sobě definici a/nebo pravidla pro měření, kterými se kodéři řídili (etogram viz. příloha č.3).

Pro kódování byl použit software Interact9 společnosti Mangold, který umožňuje zaznamenávání kódů během přehrávání videa anebo také v reálném času. Etogram s odpovídajícími kódy byl předem nahrán do softwaru. Kódování probíhalo ve spolupráci s další kodérkou, pro standardizaci dat a minimalizaci pochybností byl proveden společný trénink kodérů. Shoda pozorovatele byla porovnána u šesti videí ze 129 a pohybovala se kolem 75 %. Byl určen jednoznačný bod, kterým kódování začalo, jednalo se o moment, kdy první z dvojice si stoupl ke stolečku, a kódovalo se do té doby, než oba opustili prostor u stolečku.

2.2.2. Pořadí obrázků

Dalším výstupem z Řazení obrázků bylo pořadí obrázků, kterého participanti docílili při samostatném řazení. Každý z participantů vytvořil vlastní pořadí, které se pak porovnávalo s pořadím vytvořeným v jedné z testovaných dvojic.

3. Analýza dat

Data shromážděná pro analýzu vycházela ze tří zdrojů: dotazníky, pořadí obrázků, jak je účastníci určili individuálně a společně, a kódování neverbálních projevů v průběhu interaktivní úlohy společného řazení obrázků. Každý z těchto zdrojů představuje nezávislý způsob měření dominance nebo moci.

V případě dotazníku účastník odpovídal na otázku *“Pokuste se na následující škále zodpovědět otázku, kdo je ve Vašem partnerství dominantnější”* kde měl na výběr následující varianty odpovědí: *určitě já, spíše já, oba, spíše partner/ka, určitě partnerka*. Zároveň procentuálně ohodnotil, na kolik procent je ve vztahu dominantnější on/a sam/a a partner/ka. Dominanci rovněž odráží skóre škál kontroly ve vztahu (ControlScale) a rozhodování (DecisionMaking) z dotazníku rozložení moci v partnerství.

V druhém kroku jsem zjišťovala, kdo se víc prosadil ve společném pořadí obrázků v případě řešení úkolu s figurantem a v případě společného řešení partnerů. Použila jsem zde metodu hodnocení pořadí obrázků z bakalářské práce Brhláčové (2013), na kterou moje práce zčásti navazuje. Pro tyto účely bylo nutné zjistit, jaké pořadí obrázků by bylo pro každou dvojici kompromisní, a následně porovnat, zda se společné řešení více blížilo řešení ženy, muže, a nebo kompromisu. Výpočty se prováděly v softwaru MS Excel. Každému z obrázků byla přiřazena číselná hodnota, odpovídající jeho pořadí v řešení účastníka, jeho řešení s figurantem, a společného řešení partnerů. Následně se spočítal rozdíl mezi řešením muže a ženy, pro který se použil vzorec $R = \sum |P1 - P2|$, kde R znamená rozdíl v pořadí obrázků mezi jednotlivými řešeními, P1 znamená pořadové číslo, které tento obrázek měl v pořadí muže a P2 je číslo, které tento obrázek měl v pořadí ženy. Následně hodnoty R pro každý obrázek byly sečteny a ze sumy je vyvozen průměrný rozdíl mezi pořadím jednotlivých obrázků u muže a ženy. Kromě průměrného rozdílu mezi řešením ženy a muže byl dále tímto způsobem pro každou dvojici spočítán průměrný rozdíl mezi řešením muže a společným řešením a průměrný rozdíl mezi řešením ženy a společným řešením. Následně bylo spočítané průměrné pořadí každého obrázku na pár, tak že pro každý z obrázků se sečetly hodnoty ženy a muže a byly vydělené dvěma. Z průměrného pořadí na pár bylo odvozeno „kompromisní“ pořadí obrázků – vzniklo seřazením průměrných pořadí obrázků na pár od nejmenší hodnoty po největší. V případě, kdy dvě hodnoty průměrného pořadí byly stejné, pro obě se použila hodnota rovná polovině součtu jejich pořadí. V případě, kdy vyšly tři stejné hodnoty, všem se přidělila hodnota prostředního z určeného pořadí. Analogicky v

případě, kdy vyšly čtyři stejné hodnoty, všem obrázkům byla přidělena hodnota, která odpovídala polovině součtu jejich pořadí. Nakonec byl spočítán průměrný (pro všechny obrázky) rozdíl mezi „kompromisním“ pořadím páru a individuálním pořadím obrázku muže, „kompromisním“ pořadím páru a individuálním pořadím obrázku ženy, a „kompromisním“ pořadím páru a pořadím ve společném řešení.

Následně jsem porovnála, zda se společné řešení páru blížilo spíše individuálnímu řešení muže, ženy anebo kompromisu. Pokud se blížilo spíše individuálnímu řešení jednoho z partnerů, určila jsem takového partnera jako dominantního. Aby mohl být jeden z páru určen jako dominantní, muselo dále platit, že: průměrný rozdíl mezi pořadím obrázků v individuálním řešení muže a pořadím obrázků v individuálním řešení ženy musel by být větší nebo roven hodnotě 0,5; průměrný rozdíl mezi pořadím obrázků v individuálním řešení dominantního partnera a pořadím obrázků ve společném řešení musel být menší, než rozdíl mezi „kompromisním“ pořadím obrázků a společným pořadím obrázků; a průměrný rozdíl mezi pořadím obrázků v individuálním řešení dominantního partnera a pořadím obrázků ve společném řešení musí být menší, než průměrný rozdíl mezi individuálním pořadím obrázků muže a ženy.

Výše popsaným postupem bylo zjištěno, kdo se prosadil v každém páru, pro každý pár se výpočet prováděl třikrát – jednou pro ženu s figurantem, jednou pro muže s figurantem a jednou pro pár spolu. Celkově se tedy spočítala dominance pro 135 dvojic. Data získaná kódováním audiovizuálních nahrávek v programu Interact 9 byla převedena do tabulky MS Excel, kde pro každého účastníka byla zaznamenána četnost každého z projevů a pro stavy rovněž jejich délka v sekundách. Úsek videa, během kterého se zaznamenávaly kódy, měl odlišnou délku pro každou z interakcí, proto četnost a délka projevu byla převedena na relativní hodnoty, které odpovídaly frekvenci projevů na sekundu. Aby se hodnoty jednotlivých projevů vyrovnaly z hlediska role, jakou hrají v celkovém skóre chování, bylo vypočítané pro každý projev standardizované skóre neboli z-skór. Pro tyto účely byl použit vzorec $z = (x - \mu) / \sigma$, kde x je počet výskytů neverbálního projevu u jednoho účastníka, případně jeho délka v sekundách v případě stavu, vydělený délkou trvání relevantního úseku videa v sekundách, μ je průměrem frekvence výskytu každého jednotlivého projevu na sekundu pro všechny účastníky, a σ znamená směrodatnou odchylku. Některé projevy měly jen nízkou četnost nenulových výskytů (tj. u valné většiny účastníků se projev vůbec nevyskytl) a z-skór tak dosahoval extrémních hodnot především u těch, u kterých byl projev zaznamenán. Z toho důvodu pro každý projev byla stanovená minimální hranice výskytu na 25 % případů (případem se rozumí chování jednoho partnera v jedné interakci), po jehož

dosažení kódy mohly být zařazené do následující analýzy. Některé hodně podobné kódy byly sloučené ve snaze dosáhnout této hranice minimálního výskytu. “Dotek tělem” a “dotek rukou” byly sloučeny do jednoho kódu “iniciace doteku”, “uhýbání” a “odsunutí” do jednoho kódu “distancování se”, a “svévolná manipulace” a “vzdorovitá manipulace” do kódu “bezohledná manipulace”. Další kódy však musely být vyloučené z analýzy: mlčení, vyjednávání, prosazování změnou hlasu, vystrkování, distancování, zakrytí, hlava nesouhlas, překřížení paží, prezentace zápěstí, iniciace doteku, expanze. Pro následující kategorizaci jsem vycházela z bakalářské práce Vondrákové (2021), která rovněž spolupracovala se mnou na kódování; ve svém výzkumu rozřadila neverbální projevy do následujících kategorií: centralita, prosazování se, ovlivňování, iniciace rozhodovacího procesu a pasivní rezistence. Každá kategorie odrážela jednu ze strategií, kterou participanti mohli volit pro vyjádření dominance a submisivity. Kategorie “centralita” odkazovala k pozici participanta v prostoru, “prosazování se” k prosazení jednoho partnera vůči druhému, “ovlivňování” zahrnovalo kódy, související s ovlivněním názoru jednoho partnera druhým, “iniciace rozhodovacího procesu” odkazovala ke snaze chopit se iniciativy jedním z partnerů, “pasivní rezistence” vyjadřovala nečinnost během řešení úkolů. Pro každou kategorii byl následně vypočten souhrnný z-skór, který vznikl vytvořením průměru pozitivních hodnot všech z-scorů dominantních projevů a negativních hodnot všech z-scorů submisivních projevů. Výjimkou byla kategorie centrality, která se skládala z dvou protikladných projevů, a pro tuto kategorii ze z-skóre pro dominantní projev “stojí uprostřed” se odečetl z-skór pro submisivní projev “stojí na kraji”. Celková dominance (DomCelkem) se skládala ze souhrnných z-skórů pro kategorii “prosazování se”, “ovlivňování”, “iniciace rozhodovacího procesu” a “pasivní rezistence”, a z-skóru pro “centralitu”.

Tabulka 1. Kategorizace neverbálních projevů a kódy vyloučené z analýzy

	Centralita	Prosazování se	Ovlivňování	Iniciace rozhodovacího procesu	Pasivní rezistence
+ (dominantní)	+ stojí uprostřed	+ bezohledná manipulace + gestikulace + skláčení do řeči	+ pohled při mluvení + rozkaz + argumentace	+ upravení polohy + neverbální návrh + návrh + první promluví o fotce + iniciační aktivita	+ nesouhlas verb
- (submisivní)	- stoupne si na kraj - opírání o stoleček		- vyhovění partnerovi (vyhovění verbální, vyhovění neverbální) - pohled při poslouchání - autodoteky	- souhlas verb - souhlas neverb	- přijetí vůči partnerovi (přijetí verbální, přijetí neverbální) - pokrčení ramen - stojí na kraji
Vyřazené kódy z kategorií					
	Centralita	Prosazování se	Ovlivňování	Iniciace rozhodovacího procesu	Pasivní rezistence
+ (dominantní)		+ vystrkování + prosazování změnou hlasu (zvýšení, ztišení, zrychlení, zpomalení hlasu) + vyjednávání	+ iniciace doteku		+ nesouhlas neverb + zakrytí + překřížení paží
- (submisivní)		- mlčení - distancování	- prezentace zápěstí		

Celková dominance každého jedince byla spočítána dvakrát: jednou pro jeho projevy během řešení úkolů s figurant/kou, a jednou pro jeho projevy během řešení úkolů s jeho partnerem/kou.

Ke následujícímu statistickému testování dat byl použit program IBM SPSS Statistics 26. Ze začátku bylo zkontrolováno, zda datový soubor má normální rozložení dat pomocí Shapiro-Wilkova testu. Vzhledem k tomu, že velká část škál neměla normální rozložení dat, v následující analýze byly zvoleny neparametrické testy. Za použití Kendallova koeficientu tau-b byl ověřen vztah škál dominance/moci mezi sebou a vztah neverbálních kategorií mezi sebou. Pomocí kategoriální regrese byl ověřen vztah mezi kategoriemi dominance/moci a neverbálními kategoriemi. Pro zjištění statistického rozdílu v neverbálních projevech žen a mužů a v neverbálních projevech během řešení úkolu s figurantem a partnerem mezi jednotlivými neverbálními kategoriemi byl použit Wilcoxonův párový test. Následně ze souboru dat byly vybrány pouze jedinci, kteří se prosadili jako dominantní podle pořadí obrázků. Pro zjištění statistického rozdílu v neverbálním chování těchto dominantních žen a mužů a v neverbálních projevech dominantů při řešení úkolu s figurantem a s partnerem byl použit Mann-Whitneyův pořadový test.

4. Výsledky

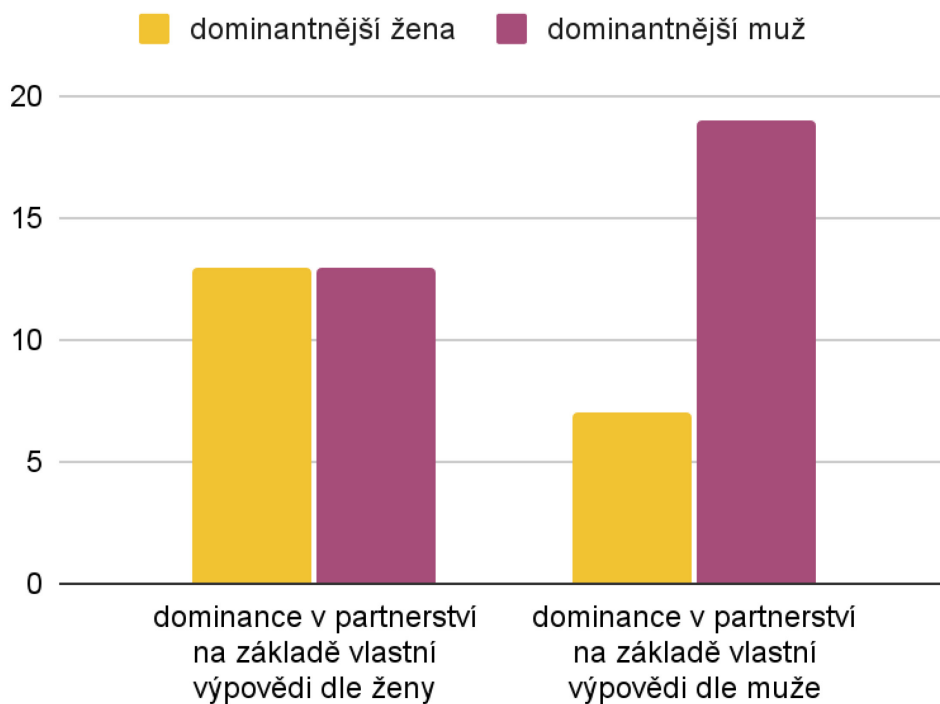
4.1. Dominance v partnerství na základě vlastní výpovědi partnerů

Na otázku *“Pokuste se na následující škále zodpovědět otázku, kdo je ve Vašem partnerství dominantnější”* 3 ženy odpověděly *“určitě já”*, 10 žen odpovědělo *“spíše já”*, 19 žen odpovědělo *“oba”*, 9 žen odpovědělo *“spíše partner”* a 4 ženy odpověděly *“určitě partner”*. V 13 případech se tedy ženy samy označily za dominantnější a v 13 případech označily za dominantnějšího muže.

Na stejnou otázku 3 muži odpověděli *“určitě já”*, 16 mužů odpověděli *“spíše já”*, 19 mužů odpověděli *“oba”*, 6 mužů odpověděli *“spíše partnerka”* a 1 muž odpověděl *“určitě partnerka”*. V 19 případech se muži sami označili za dominantnější a v 7 případech označili za dominantnější ženu.

Obr. 1. Dominance v partnerství na základě vlastní výpovědi partnerů

Dominance v partnerství na základě vlastní výpovědi

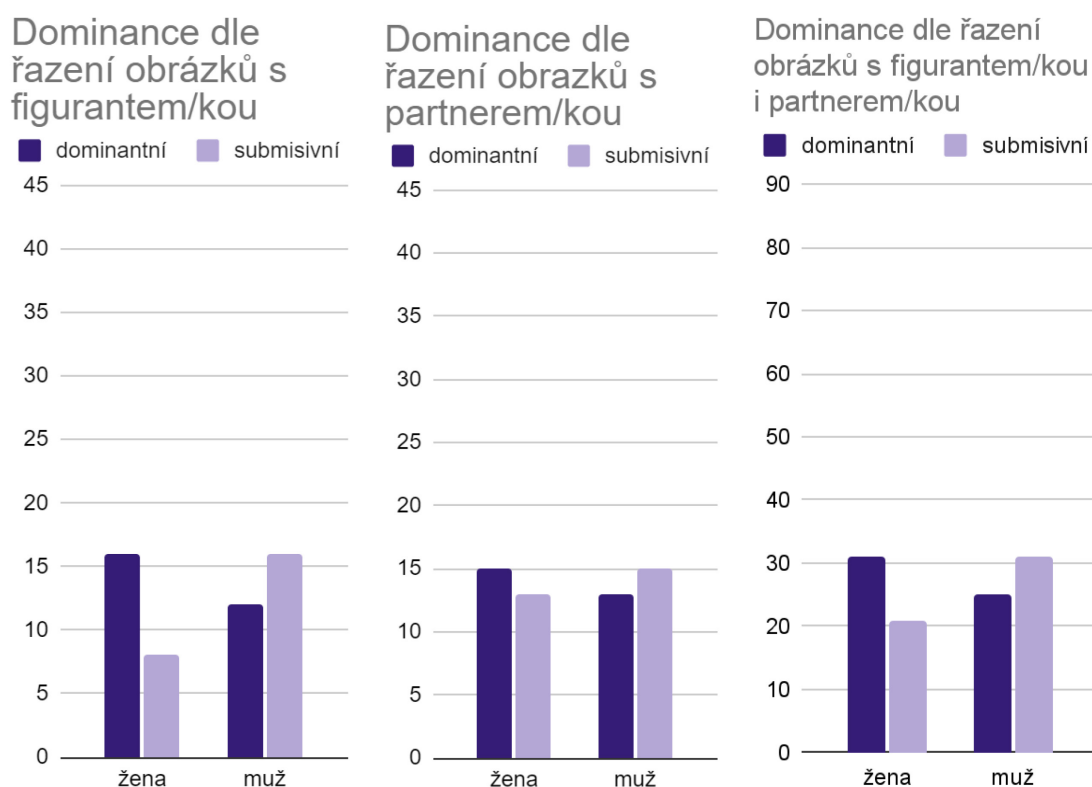
4.2. Řazení obrázků

Na základě toho, kdo se více prosadil ve společném pořadí obrázků, ze 135 dvojic v 46 případech byla zjištěna dominantnější žena, v 34 případech byl dominantnější muž, a v 55 případech dvojice dosáhly kompromisu. Tato čísla však neodlišují, zda se v případě dominantního jedince jedná o participanta nebo o figuranta. Pokud se podíváme na participanty zvlášť, zjistíme, že při řešení úkolu spolu s figurantem ženy se prosadily v 16 případech, v 21 případech dosáhly kompromisu, a v 8 případech se ve společném řazení neprosadily; při řešení úkolu společně se svým partnerem tato čísla odpovídá 15, 17 a 13 případům. Celkově můžeme označit participantku za dominantnější v 31 případě z 90, a za submisivnější v 21 případě z 90. Při řešení úkolu s figurantkou muži se prosadili v 12 případech, v 17 případech dosáhli kompromisu a v 16 případech se neprosadili. S partnerkou tato čísla odpovídaly 13, 17 a 15 případům. Celkově můžeme označit participanta za dominantnějšího v 25 případech z 90, a za submisivnějšího v 31 případě z 90.

Tabulka 2. Dominance na základě výsledného pořadí v řazení obrázků

N=45	Žena s figurantem	Žena s partnerem	Žena celkem	Muž s figurantkou	Muž s partnerkou	Muž celkem
dominantní	16	15	31	12	13	25
kompromisní	21	17	38	17	17	34
submisivní	8	13	21	16	15	31

Obr. 2. Dominance na základě výsledného pořadí v řazení obrázků

Pro ověření, zda se počet dominantních a submisivních jedinců určených na základě Řazení obrázků statisticky liší na základě pohlaví, byl použit chí-kvadrát test. V případě řešení úkolů s figurantem vztah pohlaví a dominance nebyl statisticky významný, $X^2(2, N = 45) = 3.66, p = .16$. V případě řešení úkolu s partnerem kompromisní páry byly vynechané z vypočtu, výsledek rovněž nebyl statisticky významný, $X^2(1, N = 28) = 0.29, p = .59$.

4.3. Neverbální projevy

Mezi neverbální projevy, které nejčastěji prováděly ženy s figurantem, patřily v pořadí četnosti jejich výskytu: neverbální návrh, autodoteky, gestikulace, opírání se o stoleček,

hlava – souhlas, upravení polohy, smích, návrh, pohled při mluvení a manipulace po souhlasu. Mezi neverbální projevy, které nejčastěji prováděly ženy s partnerem, patřily v pořadí četnosti jejich výskytu: neverbální návrh, pohled při mluvení, autodoteky, smích, upravení polohy, gestikulace, otázka, opírání se o stoleček, pohled při poslouchání a návrh.

Mezi neverbální projevy, které nejčastěji prováděly muži s figurantkou, patřily v pořadí četnosti jejich výskytu: gestikulace, neverbální návrh, autodoteky, opírání se o stoleček, hlava – souhlas, pohled při mluvení, upravení polohy, souhlas, pohled při poslouchání a návrh. Mezi neverbální projevy, které nejčastěji prováděly muži s partnerkou, patřily v pořadí četnosti jejich výskytu: neverbální návrh, gestikulace, opírání se o stoleček, pohled při mluvení, upravení polohy, otázka, návrh, autodoteky, manipulace po souhlasu a smích.

Tabulka 3. Nejpoužívanější neverbální projevy v pořadí četnosti jejich výskytu.

Žena + fig.	Žena + par.	Muž + fig.	Muž + fig.
neverbální návrh	neverbální návrh	gestikulace	neverbální návrh
autodoteky	pohled při mluvení	neverbální návrh	gestikulace
gestikulace	autodoteky	autodoteky	opírání se o stoleček
opírání se o stoleček	smích	opírání se o stoleček	pohled při mluvení
hlava – souhlas	upravení polohy	hlava – souhlas	upravení polohy
upravení polohy	gestikulace	pohled při mluvení	otázka
smích	otázka	upravení polohy	návrh
návrh	opírání se o stoleček	souhlas	autodoteky
pohled při mluvení	pohled při poslouchání	pohled při poslouchání	manipulace po souhlasu
manipulace po souhlasu	návrh	návrh	smích

4.4. Neverbální kategorie

Mezi neverbálními škálami “iniciace rozhodovacího procesu” a “centralita” byla zjištěná pozitivní korelace, a mezi škálami “pasivní rezistence” a “centralita” při řešení úkolu s figurantem byla zjištěná silná pozitivní korelace jak v případě participantek, tak i v případě participantů. V případě řešení úkolu muži s partnerkou “pasivní rezistence” a “centralita” rovněž měly silnou pozitivní korelaci, “ovlivňování” a “centralita” a “ovlivňování” a “pasivní rezistence” měly slabší pozitivní korelaci. U žen při řešení s partnerem se objevila negativní korelace mezi škálami “pasivní rezistence” a “prosazování se” a pozitivní korelace mezi škálami a “iniciace rozhodovacího procesu” a “ovlivňování” a “pasivní rezistence” a “centralita”.

Tabulka 3. Neverbální projevy s figurantem.

N=45	Centralita	Prosazování se	Ovlivňování	Iniciace roz. proces	Pasivní rezistence
Centralita		0,11	0,04	0,3*	0,51***
Prosazování se	-0,05		0,00	-0,10	0,05
Ovlivňování	0,00	-0,02		-0,03	-0,03
Iniciace roz.	0,22*	0,07	0,12		0,3*
Pasivní rezistence	0,43***	-0,12	-0,03	0,14	

Ženy jsou umístěné nad diagonálou, muži pod diagonálou. Uvedené jsou hodnoty korelačního koeficientu Tau, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 4. Neverbální projevy s partnerem.

N=45	Centralita	Prosazování se	Ovlivňování	Iniciace roz. proces	Pasivní rezistence
Centralita		-0,06	0,05	0,20	0,28*
Prosazování se	-0,04		-0,16	-0,04	-0,27*
Ovlivňování	0,28*	-0,03		0,22*	0,09
Iniciace roz.	0,12	0,08	-0,06		0,06
Pasivní rezistence	0,48***	-0,07	0,24*	0,20	

Ženy jsou umístěné nad diagonálou, muži pod diagonálou. Uvedené jsou hodnoty korelačního koeficientu Tau, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

4.4.1 Rozdíly v kategoriích neverbálních projevů mužů a žen

Wilcoxonův párový test byl použit pro zjištění statistických rozdílů mezi jednotlivými kategoriemi neverbálních projevů a celkovou dominancí z neverbálních projevů mužů a žen. Statistický významný rozdíl se zjistil v kategorii “ovlivňování” při řešení úkolu s figurantem a v kategorii “prosazování se” při řešení úkolu s partnerem a v celém souboru mužů a žen bez odlišení figuranta a partnera. Nebyly zjištěné statistické významné rozdíly v celkové dominanci mužů a žen.

V tabulkách 5, 6 a 7 výsledky Wilxonůva párového testu jsou uvedeny spolu s průměrnými hodnotami pro souhrnný z-score jednotlivých proměnných každé z kategorií a průměr pro celkovou dominanci (DomCel), která se skládala ze souhrnných z-skóru pro kategorii “prosazování se”, “ovlivňování”, “iniciace rozhodovacího procesu” a “pasivní rezistence”, a z-skóru pro “centralitu”.

Tabulka 5. Rozdíly v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů mužů a žen s figurant/kou.

N=45	Průměr Žena + Fig.	Průměr Muž + Fig.	Rozdíl
Centralita	-1,07	-1,13	0,69
Prosazování se	-0,13	-0,05	0,14
Ovlivňování	-0,10	-0,02	0,02*
Iniciace roz. procesu	0,12	0,16	0,50
Pasivní rezistence	-0,08	-0,05	0,08
DomCel	-1,26	-1,09	0,70

Uvedení jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 6. Rozdíly v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů mužů a žen s partner/kou.

N=45	Průměr Žena + Par.	Průměr Muž + Par.	Rozdíl
Centralita	-0,03	0,18	0,79
Prosazování se	0,08	0,01	0,01**
Ovlivňování	0,10	0,01	0,69
Iniciace roz. procesu	0,31	0,33	0,29
Pasivní rezistence	0,07	0,07	0,96
DomCel	0,53	0,60	0,52

Uvedení jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 7. Rozdíly v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů mužů a žen bez odlišení na figuranta a partnera.

N=45	Průměr Žena	Průměr Muž	Rozdíl
Centralita	-0,55	0,08	0,71
Prosazování se	-0,03	-0,56	0,00**
Ovlivňování	0,00	-0,02	0,06
Iniciace roz. procesu	0,22	0,25	0,21
Pasivní rezistence	0,08	0,01	0,75
DomCel	-0,37	-0,25	0,30

Uvedení jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

4.4.2. Rozdíly v kategoriích neverbálních projevů dominantních mužů a žen

Mann-Whitneyův pořadový test byl použit pro zjištění statistických rozdílů mezi jednotlivými kategoriemi neverbálních projevů a celkové dominanci z neverbálních projevů mužů a žen, které se prosadili v pořadí obrázků jako dominantní. Nebyl zjištěn významný statistický rozdíl v žádné z neverbálních kategorií, ani v celkové dominanci.

Tabulka 8. Rozdíly v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních jedinců s figurant/kou.

N=45	Průměr Žena + Fig.	Průměr Muž + Fig.	Figurant
Centralita	-1,13	-1,01	0,17
Prosazování se	-0,21	-0,05	0,26
Ovlivňování	-0,07	-0,01	0,95
Iniciace roz. procesu	0,20	0,21	1,00
Pasivní rezistence	-0,03	0,02	0,66
DomCel	-1,23	-0,84	0,20

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 9. Rozdíly v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních jedinců s partner/kou.

N=45	Průměr Žena + Par.	Průměr Muž + Par.	Pár spolu
Centralita	0,25	-0,13	0,24
Prosazování se	0,04	0,22	0,41
Ovlivňování	-0,13	0,06	0,56
Iniciace roz. procesu	0,20	0,29	0,68
Pasivní rezistence	0,08	-0,04	0,56
DomCel	0,44	0,39	0,22

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 10. Rozdíly v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních jedinců bez odlišení na figuranta a partnera.

N=45	Průměr Žena	Průměr Muž	Dohromady
Centralita	-0,46	-0,56	0,09
Prosazování se	-0,09	0,09	0,72
Ovlivňování	-0,10	0,02	0,89
Iniciace roz. procesu	0,20	0,25	0,88
Pasivní rezistence	0,02	-0,01	0,48
DomCel	-0,43	-0,20	0,09

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

4.4.3. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů

Wilcoxonův párový test byl použit pro zjištění statistických rozdílů mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem napříč jednotlivými kategoriemi neverbálních projevů a v celkové dominanci z neverbálních projevů. Statisticky významný rozdíl se objevil v kategorii “centralita”, “iniciace rozhodovacího procesu” a celkové dominanci v případě neverbálních projevů mužů. Rozdíly ve stejných kategoriích se objevily u žen, a navíc se vyskytl statisticky významný rozdíl v kategorii “ovlivňování”. Při sloučeném souboru mužů a žen

se zjistil statisticky významný rozdíl mezi situací s figurantem a s partnerem ve všech kategoriích, kromě kategorie “prosazování se”.

Tabulka 11. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů žen.

N=45	Průměr Figurant	Průměr Partner	Rozdíl
Centralita	-1,07	0,14	0,00***
Prosazování se	-0,15	-0,06	0,43
Ovlivňování	-0,11	0,05	0,01**
Iniciace roz. procesu	0,11	0,26	0,03*
Pasivní rezistence	-0,07	0,03	0,08
DomCel	-1,23	0,45	0,00***

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 12. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů mužů.

N=45	Průměr Figurant	Průměr Partner	Rozdíl
Centralita	-1,14	0,01	0,00***
Prosazování se	-0,04	0,14	0,26
Ovlivňování	-0,03	0,08	0,17
Iniciace roz. procesu	0,14	0,37	0,01**
Pasivní rezistence	-0,06	0,10	0,15
DomCel	-1,12	0,71	0,00***

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 13. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů bez odlišení dle pohlaví.

N=45	Průměr Figurant	Průměr Partner	Rozdíl
Centralita	-1,11	0,07	0,00***
Prosazování se	-0,09	0,04	0,18
Ovlivňování	-0,07	0,07	0,00***
Iniciace roz. procesu	0,13	0,33	0,00***
Pasivní rezistence	-0,07	0,07	0,01**
DomCel	-1,21	0,58	0,00***

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

4.4.4. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních jedinců

Mann-Whitneyův pořadový test byl použit pro zjištění statistických rozdílů mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem napříč jednotlivými kategoriemi neverbálních projevů a v celkové dominanci z neverbálních projevů mužů a žen, kteří se prosadili v pořadí obrázků jako dominantní. V kategorii “centralita” a celková dominance byl statisticky významný rozdíl mezi řešením s figurantem a řešením s partnerem ve všech datových souborech (ženy, muži, ženy a muži dohromady). Navíc se zjistil statisticky významný rozdíl v kategorii “ovlivňování” v případě žen.

Tabulka 14. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních žen.

N=45	Průměr Figurant	Průměr Partner	Rozdíl
Centralita	-1,13	0,25	0,00**
Prosazování se	-0,21	0,04	0,22
Ovlivňování	-0,07	-0,13	0,03*
Iniciace roz. procesu	0,20	0,21	0,92
Pasivní rezistence	-0,03	0,08	0,38
DomCel	-1,24	0,44	0,01**

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 15. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních mužů.

N=45	Průměr Figurant	Průměr Partner	Rozdíl
Centralita	-1,02	-0,13	0,01**
Prosazování se	-0,05	0,22	0,54
Ovlivňování	-0,01	0,06	1,00
Iniciace roz. procesu	0,21	0,27	0,81
Pasivní rezistence	0,02	-0,04	0,85
DomCel	-0,84	0,39	0,04*

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 16. Rozdíly mezi řešením úkolu s figurantem a partnerem v jednotlivých kategoriích neverbálních projevů dominantních jedinců bez odlišení dle pohlaví.

N=45	Průměr Figurant	Průměr Partner	Rozdíl
Centralita	-1,08	0,07	0,00***
Prosazování se	-0,14	0,12	0,14
Ovlivňování	-0,04	-0,04	0,15
Iniciace roz. procesu	0,21	0,24	0,74
Pasivní rezistence	-0,01	0,02	0,68
DomCel	-1,07	0,41	0,00**

Uvedené jsou průměrné hodnoty z-score a p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

4.5. Vztah škál dominance/moci mezi sebou a s kategoriemi neverbálních projevů

Pro ověření vztahu škál dominance/moci mezi sebou byla použita kategoriální regrese. Škály “obrázky – figurant” a “obrázky – pár spolu”, které ukazují, zda se participant prosadil nebo neprosadil ve společném pořadí obrázku anebo dosáhl kompromisu, pozitivně korelovaly mezi sebou jak v případě mužů, tak v případě žen. U žen se navíc objevila pozitivní korelace mezi škálou “SRPS – rozhodování”, odrážející škálu kontroly z dotazníku rozložení moci v partnerství, a škály “vnímaná partnerská moc”, odrážející hodnocení

dominance v partnerství na základě vlastní výpovědi. Škála “SRPS – kontrola” rovněž měla středně silnou pozitivní korelaci se škálou “obrázky – pár spolu”.

Tabulka 17. Vztah škál dominance/moci mezi sebou.

N=45	Vnímaná par. moc	SRPS - Kontrola	SRPS - Rozhodování	Obrázky - figurant	Obrázky - pár spolu
Vnímaná par. moc		-0,02	0,25*	-0,10	-0,11
SRPS - Kontrola	0,05		-0,18	0,07	0,32**
SRPS - Rozhodování	0,03	-0,04		-0,15	-0,06
Obrázky - figurant	0,15	0,05	0,04		0,29*
Obrázky - pár spolu	-0,08	-0,23	0,05	0,30*	

Ženy jsou umístěné nad diagonálou, muži pod diagonálou. Uvedené jsou p-hodnoty, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Následně se ověřil vztah mezi škálami dominance/moci a kategoriemi neverbálních projevů. Bylo zjištěno, že škály “ovlivňování” a “vnímaná partnerská moc” pozitivně korelovaly v případě řešení úkolu ženami s figurantem, ale korelovaly negativně v případě řešení úkolů muži s partnerkou. “Centralita” pozitivně korelovala se škálou “SRPS – kontrola” v případě mužů s figurantkou, a “prosazování se” mělo silnou pozitivní korelaci se škálou “SRPS – kontrola” v případě žen s partnerem.

Tabulka 18. Ženy – vztah dominance s kategoriemi neverbálních proměnných (s figurantem).

N=45	Vnímaná par. moc	SRPS - Kontrola	SRPS - Rozhodování	Obrázky - figurant	Obrázky - pár spolu
Centralita	-0,21	0,2	-0,33	-0,38	0,09
Prosazování se	0,13	-0,215	-0,27	0,13	-0,17
Ovlivňování	0,36*	0,289	-0,06	-0,32	0,21
Iniciace roz.	0,06	-0,208	0,33	0,61	0,2
Pasivní rezistence	-0,35	-0,435	-0,49	0,17	-0,33
	R ² = 0,3	R ² = 0,29	R ² = 0,38	R ² = 0,33	R ² = 0,23

Uvedené jsou hodnoty standardizované bety, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 19. Muži – vztah dominance s kategoriemi neverbálních proměnných (s figurantkou).

N=45	Vnímaná par. moc	SRPS - Kontrola	SRPS - Rozhodování	Obrázky - figurant	Obrázky - pár spolu
Centralita	-0,23	0,58*	-0,41	-0,04	0,08
Prosazování se	-0,23	0,16	-0,27	0,18	0,22
Ovlivňování	-0,37	-0,46	-0,33	-0,16	0,26
Iniciace roz.	-0,12	-0,06	0,46	-0,18	-0,41
Pasivní rezistence	-0,26	-0,47	0,44	-0,18	-0,11
	R ² = 0,43	R ² = 0,47	R ² = 0,37	R ² = 0,16	R ² = 0,23

Uvedené jsou hodnoty standardizované bety, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 20. Ženy – vztah dominance s kategoriemi neverbálních proměnných (s partnerem).

N=45	Vnímaná par. moc	SRPS - Kontrola	SRPS - Rozhodování	Obrázky - figurant	Obrázky - pár spolu
Centralita	-0,14	-0,32	0,46	0,45	0,32
Prosazování se	0,11	0,57***	-0,04	0,16	-0,07
Ovlivňování	-0,26	-0,33	0,18	-0,28	-0,13
Iniciace roz.	-0,27	0,3	0,53	-0,32	-0,27
Pasivní rezistence	-0,21	0,47	-0,42	-0,35	0,14
	R ² = 0,24	R ² = 0,57	R ² = 0,40	R ² = 0,34	R ² = 0,17

Uvedené jsou hodnoty standardizované bety, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

Tabulka 21. Muži – vztah dominance s kategoriemi neverbálních proměnných (s partnerkou).

N=45	Centralita	Prosazování se	Ovlivňování	Iniciace roz. proces	Pasivní rezistence
Centralita	0,06	0,22	0,2	-0,21	-0,02
Prosazování se	0,49	-0,26	-0,2	-0,18	0,57
Ovlivňování	-0,47*	-0,36	0,24	-0,29	0,34
Iniciace roz.	-0,11	-0,1	0,3	-0,13	0,28
Pasivní rezistence	0,01	-0,22	-0,48	0,22	-0,35
	R ² = 0,55	R ² = 0,32	R ² = 0,32	R ² = 0,17	R ² = 0,43

Uvedené jsou hodnoty standardizované bety, hvězdička značí signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,05$, dvě signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,01$ a tři signifikaci na hladině významnosti $\alpha=0,001$.

5. Diskuse

Tato práce se zabývala neverbálními projevy dominance mužů a žen při řešení společného úkolu s figurantem a s partnerem. Cílem této práce bylo zmapovat, jaké neverbální projevy dominance (a submise) ženy a muži provádí a zda se jejich neverbální komunikace v tomto ohledu liší. V rámci výzkumu bylo rovněž zkoumané, zda výskyty dominantních projevů u participantů budou odlišné v závislosti na tom, zda společný úkol je řešen spolu s partner/kou participanta, nebo s člověkem, kterého předtím neznali.

Ačkoliv v souboru mužů a žen byly zjištěné rozdíly v kategorii “ovlivňování” při řešení úkolu s figurantem a v kategorii “prosazování se” při řešení úkolu s partnerem a v celém souboru mužů a žen bez odlišení figuranta a partnera, nedostatkem této části výzkumů je to, že neodlišuje jednotlivé projevy, ze kterých se tato kategorie skládala, na submisivní a dominantní. Výsledky této práce sice obsahovaly statistiku o 10 nejčastějších projevech, které se vyskytly mezi ženou a mužem, ale tyto data jsou spíše deskriptivní povahy a významnost výskytu jednotlivých neverbálních projevů a jejich pořadí nebyly použité k podrobnějšímu zkoumání.

Druhým nedostatkem analýzy je že neverbální projevy, ze kterých se kategorie skládaly, obsahovaly nejen dominantní, ale rovněž submisivní projevy, a výsledné škály mohly mít jak pozitivní (dominantní) tak negativní (submisivní) výsledek, tudíž se jednalo spíše o strategie chování jedinců, kterou používali pro komunikaci dominancí či submisí. Při řešení úkolu s figurantem ženy měly průměrnou hodnotu -0,10 v kategorii “ovlivňování” zatímco muži měli hodnotu -0,02. Znamená to, že v rámci celkového souboru v této kategorii častěji docházelo k submisivním neverbálním projevům než k dominantním. Je tomu tak rovněž v kategorii “prosazování se” s figurantem i partnerem dohromady (-0,03 pro ženy a -0,56 pro muže), ale pro výsledky s figurantem ve stejné kategorii byl zjištěn průměr 0,08 pro ženy a 0,01 pro muže, tedy v průměru k dominantním projevům docházelo častěji. Na základě statistických testů a těchto průměrů můžeme předpokládat, že v kategorii “ovlivňování” s figurantem muži byli dominantnější než ženy, zatímco ženy byly dominantnější v kategorii “prosazování se” jak s partnerem, tak s figurantem i partnerem dohromady.

V dalším kroku z celkového souboru mužů a žen byli vybráni jenom dominantní jedinci na základě pořadí obrázku, a následně byl ověřen rozdíl v neverbálních kategoriích. Mezi dominantními muži a ženami nebyly zjištěny žádné statisticky významné rozdíly. Tento

nález může navíc naznačovat, že rozdíly v neverbálních kategoriích, zjištěné z celkového souboru dat, mohou být více ovlivněné submisivními projevy než dominantními.

Při určení dominance z výsledku pořadí obrázků se ve všech případech více prosadily ženy, ale tento rozdíl nebyl statisticky významný. Vzhledem k tomu, že ve výsledcích řazení obrázků nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl a ženy měly větší míru dominance pouze v neverbální kategorii “prosazování se“ s partnerem a s figurantem i partnerem dohromady, ale nebylo tomu tak u dominantních jedinců, nemůžeme jednoznačně označit hypotézu Q1 za platnou, tudíž ženy neměly větší míru dominance z neverbálních projevů a dominance dosažené prosazením se na pořadí obrázků než muži. Data, získaná v rámci testování této hypotézy by mohly posloužit k navazujícímu podrobnějšímu výzkumu, který by dával větší důraz na odlišení dominantních neverbálních projevů od submisivních.

Hypotéza Q2 byla rovněž odmítnuta jako neplatná. Ženy měly nižší hodnotu v kategorii “centralita”, než muži, a muži opravdu měli vyšší hodnotu v kategorii “iniciace rozhodovacího procesu”, než ženy; zatímco dominantní ženy opravdu měly vyšší hodnotu v kategorii “centralita”, než muži, a dominantní muži měli větší hodnotu v kategorii “iniciace rozhodovacího procesu”, než ženy, ale tyto výsledky nebyly statisticky významné.

V neverbálních projevech v průběhu řešení úkolu s figurantem ve srovnání s řešením úkolu s partnerem se objevily statisticky významné rozdíly ve dvou kategoriích neverbálních projevů u žen, třech kategoriích u mužů a čtyřech kategoriích v hromadném souboru mužů a žen. Rozdíl mezi celkovou dominancí mužů a žen při řešení úkolu figurantem ve srovnání s řešením úkolu s partnerem byl potvrzen ve všech třech souborech: u žen, u mužů, a u žen a mužů dohromady. Ve všech neverbálních kategoriích a celkové dominanci průměrná hodnota dominance byla vyšší s partner/kou, než s figurant/kou, s tím že statisticky významný rozdíl se potvrdil v kategoriích “centralita”, “iniciace rozhodovacího procesu” a celkové dominanci u mužů, ve stejných kategoriích a kategorii “ovlivňování” u žen a ve všech jíž zmíněných kategoriích a kategorii “pasivní rezistence” u mužů a žen dohromady. Jediná kategorie, ve které se rozdíl vůbec nepotvrdil, byla kategorie “prosazování se”. Na základě toho můžeme označit hypotézu Q3 za platnou. Znamená to, že míra dominance žen a mužů v interakci s jejich partnery byla větší než v interakci s lidmi, které předtím neznali. Hypotézu Q4 můžeme rovněž označit za platnou vzhledem k tomu, že ženy a muži dohromady opravdu měli větší hodnotu v kategoriích “centralita” a “ovlivňování” v interakci s partnerem než s figurantem, potvrzenou statisticky významným rozdílem, a rovněž tomu tak bylo v případě žen, ale je důležité poznamenat, že v souboru mužů rozdíl v kategorii “ovlivňování” nebyl statisticky významný.

Dalším výstupem z analýzy jsou data o tom, jak korelují škály neverbálních kategorií mezi sebou, škály dominance/moci mezi sebou, a tyto škály navzájem. Nejjednoznačnější byl vztah “pasivní rezistence” a “centralita”. Lze to vysvětlit tím, že obě tyto kategorie používají pro výpočet data z kódu “kraj”, ačkoli v případě kategorie centralita byla použita data o počtu výskytu projevu na sekundu, který se pak zpracoval spolu s daty o výskytu projevu “doprostřed” na sekundu a následně z výsledku byl vypočítán z-skór pro kategorii “centralita”; a v případě kategorie “pasivní rezistence” byl použit z-skór pro samotný kód “kraj”. Dále se objevila negativní korelace mezi škálami “pasivní rezistence” a “prosazování se” a pozitivní korelace mezi škálami a “iniciace rozhodovacího procesu” a “ovlivňování”, “pasivní rezistence” a “centralita”, a “ovlivňování” a “centralita”. Tyto výsledky naznačují, že jednotlivé kategorie nejsou zcela nezávislé na sobě a že jedinec, který použije jednu z těchto strategií s větší pravděpodobností použije strategii, pozitivně korelující s druhou, a s menší pravděpodobností použije strategii, která koreluje negativně.

V případě škála dominance/moci se vyskytla pozitivní korelace škál “obrázky – figurant” a “obrázky – pár spolu”, znamená to, že účastníci měli tendenci mít podobný úspěch v prosazení vlastního řazení obrázků na společném pořadí obrázků s figurantem ve srovnání s partnerem. Dále se objevila pozitivní korelace mezi škálou “SRPS - rozhodování”, odrážející škálu kontroly z dotazníku rozložení moci v partnerství, a škálou “vnímaná partnerská moc”, odrážející dominance v partnerství na základě vlastní výpovědi partnerů u žen. Škála “SRPS - kontrola” rovněž měla středně silnou pozitivní korelací se škálou “obrázky - pár spolu”, ale ostatní škály mezi sebou nijak nekorelovaly, z čeho můžeme odvodit, že přesto, že všechny tyto škály měří dominanci, neznamená to, že měří stejný druh dominance.

Hlavním přínosem této práce je zjištění, že během řešení úkolu s partner/kou se objevovaly vyšší hodnoty dominance než při řešení úkolu s figurant/kou. Tyto výsledky jsou v souladu například s výzkumem Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė (2018), které zaznamenaly více verbálních projevů dominance v heterosexuálních romantických párech v porovnání s ženskými a mužskými páry kamarádů. Přesto, že tato bakalářská práce se zabývala neverbálními projevy a porovnávala interakce mužů žen se svým partnerem a s člověkem, kterého předtím neznali, na základě těchto výsledků můžeme vidět určitý vzor – a to, že interakce v heterosexuálním vztahu dává zúčastněným více prostoru pro projevy dominance vzhledem k tomu, že mají více informací o druhém a ví, jakým způsobem mohou uplatnit dominanci jako prostředek k dosažení svého cíle. Komunikace mezi kamarády nebo neznámými lidmi navíc podléhá většímu tlaku

normativních očekávání (McClure, 2000; Moskowitz, 1994; Mulac, Wiemann, Widenmann & Gibson, 1988), a proto jedinci v těchto vztazích s větší pravděpodobností se uchýlí k mírnějším a sociálně akceptovatelným projevům dominance, pokud se budou o projev dominance snažit.

V míře dominance mužů a žen se neobjevily žádné rozdíly, a nebyly zjištěné rozdíly v tom, jaké neverbální projevy dominance muži a ženy provádějí, což je v souladu s výzkumy, ve kterých dominance žen a mužů byla srovnatelná (Caricati, 2007; Straus, 2008; Lindová et al. 2020). Jiné výzkumy s metodologií, podobné té, která byla použita v této práci, dospěli k výsledkům, že ženy byly dominantnější než muži (Ražauskaitė-Pilipavičienė a Žardeckaitė-Matulaitienė, 2018; Kaliská, 2017; Vondráková, 2021). V rámci této práce ženy opravdu měly vyšší hodnoty dominance odražené na výsledcích řazení obrázku, ale rozdíl nebyl statisticky významný. Odlišné výsledky lze vysvětlit malým výběrovým vzorkem použitým v této práci, který pravděpodobně snížil šanci výskytu statisticky významného rozdílu.

Závěr

Cílem této práce bylo ověřit, zda existují rozdíly v neverbálních projevech dominance mužů a žen při řešení společného úkolu, a zda existují rozdíly v neverbálních projevech dominance při řešení úkolu s partnerem, se kterým jsou participanti spolu v heterosexuálním vztahu, ve srovnání s lidmi, se kterými se participanti předtím nesetkali. Na základě výsledku výzkumu hypotéza Q1 byla zamítnuta jako neplatná z toho důvodu, že v míře dominance žen a mužů na základě neverbálních projevů během řešení společného úkolu nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl. Nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly v tom, jak se projevuje dominance mužů a žen neverbálně, tudíž hypotéza Q2 byla rovněž zamítnuta. Hypotéza Q3 byla ověřena jako platná a míra dominance žen a mužů v interakci s jejich partnery byla větší, než v interakci s lidmi, které předtím neznali. Hypotéza Q4 byla rovněž potvrzena, muži a ženy měly větší hodnotu v kategoriích “centralita” a “ovlivňování” v interakci s partnerem, než s figurantem, tudíž odlišnosti v tom, jakých jaké neverbálních projevů projevy dominance provádějí muži a ženy v interakci s jejich partnery ve srovnání s interakcemi s lidmi, které předtím neznali, opravdu existují.

Bibliografie

ARGYLE, Michael. Bodily Communication. Florence: Taylor and Francis, 2013. ISBN 1138467359.

ARGYLE, Michael. Non-verbal communication in human social interaction. 1972.

ARCHER, John. Testosterone and human aggression: an evaluation of the challenge hypothesis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2006, 30.3: 319-345.

BAESLER, E. James; BURGOON, Judee K. Measurement and reliability of nonverbal behavior. *Journal of Nonverbal Behavior*, 1987, 11.4: 205-233.

BELL, Leslie C., Nancy Kimberly DESS a Jeanne MARECEK. Gender, sex, and sexualities: psychological perspectives. New York, NY: Oxford University Press, 2018. ISBN 9780190658571.

BENJAMIN, Jessica a Marcela KOUPILOVÁ. Pouta lásky: psychoanalýza, feminismus a problém dominance. Praha: Portál, 2016, 311 stran ; 21 cm. ISBN 978-80-262-1024-5.

BERAN, Tanya N. A construct validity study of bullying. *Alberta journal of educational research*, 2006, 52.4.

BERGLUND, Anders, Angelo BISAZZA a Andrea PILASTRO. Armaments and ornaments: an evolutionary explanation of traits of dual utility. *Biological journal of the Linnean Society* [online]. Received 10 April 1995 Accepted for publication 4 September 1995. Oxford, UK: Blackwell Publishing, 1996, 58(4), 385-399 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0024-4066. Dostupné z: doi:10.1111/j.1095-8312.1996.tb01442.x

BERKOWITZ, W.R. A Cross-National Comparison of Some Social Patterns of Urban Pedestrians *Journal of Cross-Cultural Psychology*, v.2, 1971, pp. 129-144.

BONDURIANSKY, Russell a Locke ROWE. INTERACTIONS AMONG MECHANISMS OF SEXUAL SELECTION ON MALE BODY SIZE AND HEAD SHAPE IN A

SEXUALLY DIMORPHIC FLY. *Evolution* [online]. Received January 17, 2003. Accepted March 25, 2003. Oxford, UK: Blackwell Publishing, 2003, 57(9), 2046-2053 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0014-3820. Dostupné z: doi:10.1111/j.0014-3820.2003.tb00384.x

BREZSNYAK, Michael a MARK A. WHISMAN. Sexual Desire and Relationship Functioning: The Effects of Marital Satisfaction and Power. *Journal of sex & marital therapy* [online]. ABINGDON: Taylor & Francis Group, 2004, 30(3), 199-217 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0092-623X. Dostupné z: doi:10.1080/00926230490262393

BRHLÁČOVÁ, Monika. Zhodnocení techniky vyvolávání dominance v páru pomocí společného řazení obrázků dle hodnotových preferencí. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Společenskovední modul. Vedoucí práce Lindová, Jitka.

BRITON, Nancy J.; HALL, Judith A. Beliefs about female and male nonverbal communication. *Sex Roles*, 1995, 32.1: 79-90.

BROWN, Clifford E.; DOVIDIO, John F.; ELLYSON, Steve L. Reducing sex differences in visual displays of dominance: Knowledge is power. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1990, 16.2: 358-368.

BRUNEAU, Tc. Power and Influence: Analysis of the Church in Latin America and the Case of Brazil. *Latin American research review* [online]. ALBUQUERQUE: Latin American Studies Association, 1973, 8(2), 25-51 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0023-8791.

BUADES-ROTGGER, Macià, et al. Endogenous testosterone is associated with lower amygdala reactivity to angry faces and reduced aggressive behavior in healthy young women. *Scientific reports*, 2016, 6.1: 1-14.

BUCK, Ross; MILLER, Robert E.; CAUL, William F. Sex, personality, and physiological variables in the communication of affect via facial expression. *Journal of personality and social psychology*, 1974, 30.4: 587.

BURGER, Jerry M a Mica COSBY. Do Women Prefer Dominant Men? The Case of the Missing Control Condition. *Journal of research in personality* [online]. SAN DIEGO: Elsevier, 1999, 33(3), 358-368 [cit. 2021-12-13]. ISSN 0092-6566. Dostupné z: doi:10.1006/jrpe.1999.2252

BURGOON, Buller; BULLER, D. Woodall (1996). *Nonverbal Communication: The unspoken dialogue*.

Burgoon, J. K., & Hoobler, G. (2002). Nonverbal signals. In M. L. Knapp & J. Daly (Ed.), *Handbook of interpersonal communication* (pp. 240–299). Thousand Oaks, CA: Sage

BURGOON, Judee K a Beth A LE POIRE. Nonverbal cues and interpersonal judgments: Participant and observer perceptions of intimacy, dominance, composure, and formality. *Communication monographs* [online]. Abingdon: Taylor & Francis Group, 1999, 66(2), 105-124 [cit. 2021-11-09]. ISSN 0363-7751. Dostupné z: doi:10.1080/03637759909376467

BURGOON, Judee K a Norah E DUNBAR. An interactionist perspective on dominance-submission: Interpersonal dominance as a dynamic, situationally contingent social skill. *Communication monographs* [online]. Abingdon: Taylor & Francis Group, 2000, 67(1), 96-121 [cit. 2021-11-09]. ISSN 0363-7751. Dostupné z: doi:10.1080/03637750009376497

BURGOON, Judee K, Michelle L JOHNSON a Pamela T KOCH. The nature and measurement of interpersonal dominance. *Communication monographs* [online]. Abingdon: Taylor & Francis Group, 1998, 65(4), 308-335 [cit. 2021-11-09]. ISSN 0363-7751.

BURGOON, Judee K, Xinran WANG, Xunyu CHEN, Steven J PENTLAND a Norah E

DUNBAR. Nonverbal Behaviors "Speak" Relational Messages of Dominance, Trust, and Composure. *Frontiers in psychology* [online]. Switzerland: Frontiers Research Foundation, 2021, 12, 624177-624177 [cit. 2021-11-09]. ISSN 1664-1078. Dostupné z: doi:10.3389/fpsyg.2021.624177

BURGOON, Judee K., et al. Relational messages associated with nonverbal behaviors. *Human Communication Research*, 1984, 10.3: 351-378.

BURGOON, Judee K., et al. Relational messages associated with nonverbal behaviors. *Human Communication Research*, 1984, 10.3: 351-378.

BURGOON, Judee K., Kory. FLOYD a Laura K. GUERRERO. *Nonverbal communication*. London: Routledge, 2016 - 2010, 1 online resource (569 p.). ISBN 1-317-34607-6. Dostupné z: doi:10.4324/9781315663425

BURGOON, Judee K., Nadia MAGNENAT-THALMANN, Maja PANTIC a Alessandro

VINCIARELLI. *Social signal processing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, 1 online resource (xii, 428 pages) : digital, PDF file(s). ISBN 1-108-12428-3.

CAMERON, Deborah. *Mýtus o Marsu a Venuši: mluví muži a ženy opravdu různými jazyky?*. Praha: Filosofia, 2017. Dnešní svět. ISBN 978-80-7007-513-5.

CARICATI, Luca. The relationship between social dominance orientation and gender: The mediating role of social values. *Sex roles* [online]. NEW YORK: Springer Nature, 2007, 57(3-4), 159-171 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1007/s11199-007-9231-3

CARNEY, Dana R. The nonverbal expression of power, status, and dominance. *Current opinion in psychology* [online]. Elsevier, 2020, 33, 256-264 [cit. 2021-11-09]. ISSN 2352-250X. Dostupné z: doi:10.1016/j.copsyc.2019.12.004

CARRÉ, Justin M.; ARCHER, John. Testosterone and human behavior: the role of individual and contextual variables. *Current opinion in psychology*, 2018, 19: 149-153.

CASTO, K.V, D.A EDWARDS, M AKINOLA, C DAVIS a P.H MEHTA. Testosterone reactivity to competition and competitive endurance in men and women. *Hormones and behavior* [online]. United States: Elsevier, 2020, 123, 104665-104665 [cit. 2021-12-05]. ISSN 0018-506X. Dostupné z: doi:10.1016/j.yhbeh.2019.104665

CASTO, Kathleen V.; PRASAD, Smrithi. Recommendations for the study of women in hormones and competition research. *Hormones and behavior*, 2017.

CATTELL, Raymond Bernard; EBER, Herbert W.; TATSUOKA, Maurice M. Handbook for the sixteen personality factor questionnaire (16 PF): In clinical, educational, industrial, and research psychology, for use with all forms of the test. Institute for personality and ability testing, 1970.

CLOSSON, Leanna M. Aggressive and Prosocial Behaviors within Early Adolescent Friendship Cliques: What's Status Got to Do with It?. *MERRILL-PALMER QUARTERLY-JOURNAL OF DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY* [online]. DETROIT: Wayne State University Press, 2009, 55(4), 406-435 [cit. 2022-05-03]. ISSN 0272-930X. Dostupné z: doi:10.1353/mpq.0.0035

COATS, Erik J.; FELDMAN, Robert S. Gender differences in nonverbal correlates of social status. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1996, 22.10: 1014-1022.

D. LINDA GARCIA. GLOBAL COMMUNICATIONS: OPPORTUNITIES FOR TRADE AND AID. SAIS review (Paul H. Nitze School of Advanced International Studies) [online]. The Johns Hopkins Foreign Policy Institute, 1996, 16(1), 35-66 [cit. 2021-11-08]. ISSN 1946-4444.

Darwin, Charles, Leonard Kebler, and Joseph Meredith Toner Collection. *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. London: J. Murray, 1871.

DEKKERS, Tycho J., et al. A meta-analytical evaluation of the dual-hormone hypothesis: Does cortisol moderate the relationship between testosterone and status, dominance, risk taking, aggression, and psychopathy?. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2019, 96: 250-271.

DIBIASE, Rosemarie; GUNNOE, Jaime. Gender and culture differences in touching behavior. *The Journal of social psychology*, 2004, 144.1: 49-62.

DINDIA, Kathryn. The effects of sex of subject and sex of partner on interruptions. *Human Communication Research*, 1987, 13.3: 345-371.

DOVIDIO, John F, Clifford E BROWN, Karen HELTMAN, Steve L ELLYSON a Caroline F KEATING. Power Displays Between Women and Men in Discussions of Gender-Linked Tasks. *Journal of personality and social psychology* [online]. American Psychological Association, 1988, 55(4), 580-587 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0022-3514. Dostupné z: doi:10.1037/0022-3514.55.4.580

DOVIDIO, John F., et al. Power displays between women and men in discussions of gender-linked tasks: A multichannel study. *Journal of personality and Social Psychology*, 1988, 55.4: 580.

DUNBAR, Norah E a Gordon ABRA. Observations of Dyadic Power in Interpersonal Interaction. *Communication monographs* [online]. ABINGDON: Taylor & Francis Group, 2010, 77(4), 657-684 [cit. 2021-12-13]. ISSN 0363-7751. Dostupné z: doi:10.1080/03637751.2010.520018

DUNBAR, Norah E a Judee K BURGOON. Measuring nonverbal dominance. *The Sourcebook of Nonverbal Measures: Going Beyond Words* [online]. 2014, , 361-374 [cit. 2021-12-09]. ISBN 9781135704223.

DUNBAR, Norah E.; BURGOON, Judee K. Perceptions of power and interactional dominance in interpersonal relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 2005, 22.2: 207-233.

Duronto, P. M., Nishida, T. & Nakayama, S. 2005. "Uncertainty Anxiety and Avoidance in Communication with Strangers." *International Journal of Intercultural Relations* 29(5): 549-560

EAGLY, Alice H. Gender and social influence: A social psychological analysis. *American Psychologist*, 1983, 38.9: 971.

EAGLY, Alice H. Sex differences in social behavior: comparing social role theory and evolutionary psychology. 1997.

EAGLY, Alice H.; WOOD, Wendy. Inferred sex differences in status as a determinant of gender stereotypes about social influence. *Journal of personality and social psychology*, 1982, 43.5: 915.

ELLYSON, Steve L., et al. Visual dominance behavior in female dyads: Situational and personality factors. *Social Psychology Quarterly*, 1980, 328-336.

ELLYSON, Steve L.; DOVIDIO, John F. Power, dominance, and nonverbal behavior: Basic concepts and issues. In: *Power, dominance, and nonverbal behavior*. Springer, New York, NY, 1985. p. 1-27.

EXLINE, R. V., ELLYSON, S. L., & LONG, B. (1975). Visual Behavior as an Aspect of Power Role Relationships. In P. Pliner, L. Krames, & T. Alloway (Eds.), *Advances in the Study of Communication and Affect* (Vol. 2, pp. 21-52). New York: Plenum.

FELMLEE, Diane H. Who's on top? Power in romantic relationships. *Sex roles* [online]. NEW YORK: PLENUM PUBL, 1994, 31(5-6), 275-295 [cit. 2021-12-13]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1007/BF01544589

FIELD, Tiffany. Infants' need for touch. *Human Development*, 2002, 45.2: 100-103.

FISHER, Jeffrey D.; BYRNE, Donn. Too close for comfort: Sex differences in response to invasions of personal space. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1975, 32.1: 15.

FISCHER, Agneta H.; MANSTEAD, A. S. 4. The relation between gender and. *Gender and emotion: Social psychological perspectives*, 2000, 71.

FITZPATRICK, Mary Anne; MULAC, Anthony; DINDIA, Kathryn. Gender-preferential language use in spouse and stranger interaction. *Journal of Language and Social Psychology*, 1995, 14.1-2: 18-39.

FOELS, Rob a Christopher J. PAPPAS. Learning and unlearning the myths we are taught: Gender and social dominance orientation. Sex roles [online]. NEW YORK: Kluwer Academic/Plenum Publ, 2004, 50(11-12), 743-757 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1023/b:sers.0000029094.25107.d6

FRIDLUND, Alan J. Human facial expression: An evolutionary view. Academic press, 2014.

GOLDBERG, Susan; LEWIS, Michael. Play behavior in the year-old infant: Early sex differences. Child development, 1969, 21-31.

GONZAGA, Gian C., Dacher KELTNER a Daniel WARD. Power in mixed-sex stranger interactions. Cognition and emotion [online]. ABINGDON: Taylor & Francis Group, 2008, 22(8), 1555-1568 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0269-9931. Dostupné z: doi:10.1080/02699930801921008

GRANT, Valerie J.; FRANCE, John T. Dominance and testosterone in women. Biological psychology, 2001, 58.1: 41-47.

GRAY-LITTLE, Bernadette, Donald H. BAUCOM a Sherry L. HAMBY. Marital power, marital adjustment, and therapy outcome. Journal of family psychology [online]. 1996, 10(3), 292-303 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0893-3200. Dostupné z: doi:10.1037//0893-3200.10.3.292

GUERRERO, Laura K. a Kory. FLOYD. Nonverbal communication in close relationships. Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum Associates, 2006, 1 online resource (318 p.). ISBN 1-135-62868-8. Dostupné z: doi:10.4324/9781410617064

GUERRERO, Laura K.; ANDERSEN, Peter A.; AFIFI, Walid A. Close encounters: Communication in relationships. Sage Publications, 2017.

HALBERSTADT, Amy G.; SAITTA, Martha B. Gender, nonverbal behavior, and perceived dominance: A test of the theory. Journal of Personality and Social Psychology, 1987, 53.2: 257.

Hall, J. A. (1984). *Nonverbal sex differences: Communication accuracy and expressive style*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.

HALL, Judith A, Erik J COATS a Lavonia Smith LEBEAU. Nonverbal Behavior and the Vertical Dimension of Social Relations. *Psychological bulletin* [online]. WASHINGTON: American Psychological Association, 2005, 131(6), 898-924 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0033-2909. Dostupné z: doi:10.1037/0033-2909.131.6.898

HALL, Judith A.; COATS, Erik J.; LEBEAU, Lavonia Smith. Nonverbal behavior and the vertical dimension of social relations: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 2005, 131.6: 898.

HALL, Judith A.; HALBERSTADT, Amy G.; O'BRIEN, Christopher E. "Subordination" and nonverbal sensitivity: A study and synthesis of findings based on trait measures. *Sex Roles*, 1997, 37.5: 295-317.

HALL, Judith A.; VECCIA, Ellen M. More" touching" observations: New insights on men, women, and interpersonal touch. *Journal of Personality and social Psychology*, 1990, 59.6: 1155.

HAWLEY, Patricia H a William A HENSLEY. Social Dominance and Forceful Submission Fantasies: Feminine Pathology or Power?. *The Journal of sex research* [online]. ABINGDON: Taylor & Francis Group, 2009, 46(6), 568-585 [cit. 2022-04-13]. ISSN 0022-4499. Dostupné z: doi:10.1080/00224490902878985

HAWLEY, Patricia H. Prosocial and coercive configurations of resource control in early adolescence: A case for the well-adapted Machiavellian. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 2003, 279-309.

HAWLEY, Patricia H. Social dominance and prosocial and coercive strategies of resource control in preschoolers. *International journal of behavioral development* [online]. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2002, 26(2), 167-176 [cit. 2022-04-13]. ISSN 0165-0254. Dostupné z: doi:10.1080/01650250042000726

HAWLEY, Patricia H. The Ontogenesis of Social Dominance: A Strategy-Based Evolutionary Perspective. *Developmental review* [online]. SAN DIEGO: Elsevier, 1999, 19(1), 97-132 [cit. 2022-04-13]. ISSN 0273-2297. Dostupné z: doi:10.1006/drev.1998.0470

HAWLEY, Patricia H.; LITTLE, Todd D.; CARD, Noel A. The allure of a mean friend: Relationship quality and processes of aggressive adolescents with prosocial skills. *International Journal of Behavioral Development*, 2007, 31.2: 170-180.

HAWLEY, Patricia H.; LITTLE, Todd D.; CARD, Noel A. The myth of the alpha male: A new look at dominance-related beliefs and behaviors among adolescent males and females. *International Journal of Behavioral Development*, 2008, 32.1: 76-88.

HENLEY, Nancy M. *Body politics revisited: What do we know today. Gender, power, and communication in human relationships*, 1995, 27-61.

HENLEY, Nancy. *Body politics: power, sex, and nonverbal communication*. New York: Simon & Schuster, 1986 - 1977, ix, 214. ISBN 0-671-62243-9.

CHARLESWORTH, William R. Co-operation and Competition: Contributions to an Evolutionary and Developmental Model. *International journal of behavioral development* [online]. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1996, 19(1), 25-38 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0165-0254. Dostupné z: doi:10.1177/016502549601900103

CHENG, Joey T, Jessica L TRACY, Tom FOULSHAM, Alan KINGSTONE a Joseph HENRICH. Two ways to the top: evidence that dominance and prestige are distinct yet viable avenues to social rank and influence. *Journal of personality and social psychology* [online]. United States: American Psychological Association, 2013, 104(1), 103-125 [cit. 2021-11-09]. ISSN 0022-3514. Dostupné z: doi:10.1037/a0030398

INOUE, Yukako, et al. Testosterone promotes either dominance or submissiveness in the Ultimatum Game depending on players' social rank. *Scientific reports*, 2017, 7.1: 1-9.

JANOŮŠEK, Jaromír. Psychologické základy verbální komunikace: projevy psychických funkcí ve verbální komunikaci, významová dynamika a struktura komunikačního aktu, komunikace písemná, ženská, mužská, virtuální, vnitřní kooperace a vnitřní řeč ve verbální komunikaci. Praha: Grada, 2015. Psyché. ISBN 978-80-247-4295-3.

JONES, Stanley E. Sex differences in touch communication. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*, 1986, 50.3: 227-241.

KALISKÁ, Radka. Strategie chování užívané romantickými partnery při řešení konfliktní situace - řazení obrázků. Bakalářská práce (Bc.)-Burgooon-Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií, 2017, 2017, 79 stran, XVIII. str. příl. + CD.

KEATING, Caroline F. Gender and the physiognomy of dominance and attractiveness. *Social psychology quarterly*, 1985, 61-70.

KENDON, Adam; FERBER, Andrew. A description of some human greetings. *Comparative ecology and behaviour of primates*, 1973, 591: 668.

KOKKO, Hanna a Robert BROOKS. Sexy to die for? Sexual selection and the risk of extinction. *Annales zoologici fennici* [online]. Finnish Zoological and Botanical Publishing Board, 2003, 40(2), 207-219 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0003-455X.

KUNCZIK, Michael, Milan ŠMÍD, Barbara KÖPPLOVÁ, Manfred PÜTZ a Štěpánka KUDRNÁČOVÁ. Základy masové komunikace. Praha: Karolinum, 1995, 307 s. : il. ; 21 cm. ISBN 80-7184-134-X.

LAFRANCE, M.; HECHT, M. A.; NOYES, A. Who is smiling now? A metaanalysis of sex differences in smiling. In: annual meeting of the Society of Experimental Social Psychology, Lake Tahoe, NV. 1994.

LAFRANCE, Marianne, Marvin A HECHT a Elizabeth LEVY PALUCK. The Contingent Smile. *Psychological bulletin* [online]. Washington, DC: American Psychological Association, 2003, 129(2), 305-334 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0033-2909. Dostupné z: doi:10.1037/0033-2909.129.2.305

LEVI MARTIN, John. Formation and Stabilization of Vertical Hierarchies among Adolescents: Towards a Quantitative Ethology of Dominance among Humans. *Social psychology quarterly* [online]. Los Angeles, CA: American Sociological Association, 2009, 72(3), 241-264 [cit. 2022-04-16]. ISSN 0190-2725. Dostupné z: doi:10.1177/019027250907200307

LINDOVA, Jitka, Denisa PRUSOVA a Katerina KLAPILOVA. Power Distribution and Relationship Quality in Long-Term Heterosexual Couples. *Journal of sex & marital therapy* [online]. ABINGDON: Routledge, 2020, 46(6), 528-541 [cit. 2021-12-06]. ISSN 0092-623X. Dostupné z: doi:10.1080/0092623X.2020.1761493

LINDOVA, Jitka, Denisa PRUSOVA a Kateřina KLAPILOVA. NONVERBAL BEHAVIOR CONTRASTS THE RESPECTFUL, COERCIVE, AFFECTIONATE, AND IGNORING DOMINEERING STRATEGIES. *Anthropologie (Brno)* [online]. Brno: Moravian Museum, 2012, 50(1), 111-126 [cit. 2021-12-10]. ISSN 0323-1119.

LINDOVA, Jitka, Tereza HABESOVA, Katerina KLAPILOVA a Jan HAVLICEK. Commitment, dominance, and mate value: Power bases in long-term heterosexual couples. *International journal of environmental research and public health* [online]. Switzerland: MDPI, 2021, 18(4), 1-15 [cit. 2021-12-06]. ISSN 1661-7827. Dostupné z: doi:10.3390/ijerph18041914

LISKA, J. (1988). Dominance-seeking strategies in primates: An evolutionary perspective. Paper presented at the XII Congress of the International Primatological Society, Brasilia, Brazil.

LUXEN, Marc F. Gender Differences in Dominance and Affiliation During a Demanding Interaction. *The journal of psychology* [online]. WASHINGTON: Heldref, 2005, 139(4), 331-347 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0022-3980. Dostupné z: doi:10.3200/JRLP.139.4.331-347

MACCOBY, Eleanor E. Gender and relationships: A developmental account. *American psychologist*, 1990, 45.4: 513.

MAJOR, B.; WILLIAMS, L. Frequency of touch by sex and race: A replication of some touching observations. Unpublished paper, State University of New York at Buffalo, 1980.

MANUSOV, Valerie L a Miles L PATTERSON. The SAGE Handbook of Nonverbal Communication. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2006. ISBN 1412904048.

MANUSOV, Valerie Lynn. The sourcebook of nonverbal measures going beyond words. Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum, 2005, 1 online resource (535 p.). ISBN 1-135-70422-8.

MARCHE, TAMMYA A.; PETERSON, Carole. The Development and Sex-Related Use of Interruption Behavior. Human communication research, 1993, 19.3: 388-408.

MAZUR, Allan. Biosociology of dominance and deference. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2005 - 2005, 1 online resource (212 p.). ISBN 0-7425-6860-1.

MCCARRICK, Anne K.; MANDERSCHIED, Ronald W.; SILBERGELD, Sam. Gender differences in competition and dominance during married-couples group therapy. Social Psychology Quarterly, 1981, 164-177.

MCCLURE, Erin B. A Meta-Analytic Review of Sex Differences in Facial Expression Processing and Their Development in Infants, Children, and Adolescents. Psychological bulletin [online]. Washington, DC: American Psychological Association, 2000, 126(3), 424-453 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0033-2909. Dostupné z: doi:10.1037/0033-2909.126.3.424

MCCORMICK, Naomi B.; JONES, Andrew J. Gender differences in nonverbal flirtation. Journal of Sex Education and Therapy, 1989, 15.4: 271-282.

MCCORMICK, Naomi B.; JONES, Andrew J. Gender differences in nonverbal flirtation. Journal of Sex Education and Therapy, 1989, 15.4: 271-282.

MCCREARY, Donald R. a Nancy D. RHODES. On the gender-typed nature of dominant and submissive acts. Sex roles [online]. NEW YORK: Springer Nature, 2001, 44(5-6), 339-350 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010933700912

MEDITCH, Andrea. The development of sex-specific speech patterns in young children. *Anthropological Linguistics*, 1975, 421-433.

MEDVED, C. E.; RAWLINS, W. K. At-home fathers and breadwinning mothers: Variations in couples' approaches to homemaking and moneymaking. Unpublished manuscript, 2007.
Mehrabian, A. (1981) *Silent Messages: Implicit Communication of Emotions and Attitudes*. 2nd Edition, Wadsworth, Belmont.

MEHTA, Pranjal H.; JOSEPHS, Robert A. Testosterone and cortisol jointly regulate dominance: Evidence for a dual-hormone hypothesis. *Hormones and behavior*, 2010, 58.5: 898-906.

MEHTA, Pranjal H.; PRASAD, Smriti. The dual-hormone hypothesis: a brief review and future research agenda. *Current opinion in behavioral sciences*, 2015, 3: 163-168.

MONTEMAYOR, Raymond; FLANNERY, Daniel J. A naturalistic study of the involvement of children and adolescents with their mothers and friends: Developmental differences in expressive behavior. *Journal of Adolescent Research*, 1989, 4.1: 3-14.

MONTEPARE, Joann M.; DOBISH, Heidi. The contribution of emotion perceptions and their overgeneralizations to trait impressions. *Journal of Nonverbal behavior*, 2003, 27.4: 237-254.

MOORE, A. J., P. A. GOWATY a P. J. MOORE. Females avoid manipulative males and live longer. *Journal of evolutionary biology* [online]. Oxford, UK: Blackwell Science, 2003, 16(3), 523-530 [cit. 2022-06-14]. ISSN 1010-061X. Dostupné z: doi:10.1046/j.1420-9101.2003.00527.x

MOSKOWITZ, D. S, Eun Jung SUH a Julie DESAULNIERS. Situational Influences on Gender Differences in Agency and Communion. *Journal of personality and social psychology* [online]. WASHINGTON: American Psychological Association, 1994, 66(4), 753-761 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0022-3514. Dostupné z: doi:10.1037/0022-3514.66.4.753

MULAC, Anthony, John M WIEMANN, Toni W GIBSON a Sally J. WIDENMANN. Male/Female Language Differences And Effects In Same-Sex And Mixed-Sex Dyads: The Gender-Linked Language Effect. *Communication monographs* [online]. ANNANDALE: Speech Communication Assn, 1988, 55(4), 315-335 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0363-7751. Dostupné z: doi:10.1080/03637758809376175

MULAC, Anthony. Men's and women's talk in same-gender and mixed-gender dyads: Power or polemic?. *Journal of Language and Social Psychology*, 1989, 8.3-4: 249-270.

NAGLE, Jacklyn E, Stanley L BRODSKY a Kaycee WEETER. Gender, Smiling, and Witness Credibility in Actual Trials. *Behavioral sciences & the law* [online]. United States: Blackwell Publishing, 2014, 32(2), 195-206 [cit. 2022-05-03]. ISSN 0735-3936. Dostupné z: doi:10.1002/bsl.2112

NAGLE, Jacklyn E.; BRODSKY, Stanley L.; WEETER, Kaycee. Gender, smiling, and witness credibility in actual trials. *Behavioral sciences & the law*, 2014, 32.2: 195-206.

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej; JANTULOVÁ, M. Šťovičková. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. FHS UK, 2019.

PATTERSON, Miles L. Invited article: A parallel process model of nonverbal communication. *Journal of nonverbal behavior* [online]. New York: Springer, 1995, 19(1), 3-29 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0191-5886. Dostupné z: doi:10.1007/BF02173410

PATTERSON, Miles L.; SCHAEFFER, Russell E. Effects of size and sex composition on interaction distance, participation, and satisfaction in small groups. *Small Group Behavior*, 1977, 8.4: 433-442.

PONZI, Davide, Amanda C. E KLIMCZUK, Daniel M TRAFICONTE a Dario MAESTRIPIERI. Perceived Dominance in Young Heterosexual Couples in Relation to Sex, Context, and Frequency of Arguing. *Evolutionary behavioral sciences* [online]. Educational Publishing Foundation, 2015, 9(1), 43-54 [cit. 2022-06-14]. ISSN 2330-2925. Dostupné z: doi:10.1037/ebs0000031

POPMA, Arne, et al. Cortisol moderates the relationship between testosterone and aggression in delinquent male adolescents. *Biological psychiatry*, 2007, 61.3: 405-411.

PRCHLÍKOVÁ, Klára. Neverbální komunikace mužů a žen. 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Vedoucí práce Pacovská, Jasňa.

PRINSTEIN, Mitchell J.; CILLESSEN, Antonius HN. Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982), 2003, 310-342.

PRŮŠOVÁ, Denisa. Neverbální projevy dominance v partnerské interakci. Neverbální projevy dominance v partnerské interakci / Denisa Průšová ; vedoucí práce Jitka Lindová ; oponent práce Kateřina Klapilová [online]. 2010 [cit. 2021-7-13].

PRŮŠOVÁ, Denisa. Strategie dominování v partnerské interakci. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2021.

PULA, Kacy, Sterling MCPHERSON a Craig D PARKS. Invariance of a two-factor model of Social Dominance Orientation across gender. *Personality and individual differences* [online]. OXFORD: Elsevier, 2012, 52(3), 385-389 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0191-8869. Dostupné z: doi:10.1016/j.paid.2011.10.046

PULERWITZ, Julie, Steven L GORTMAKER a William DEJONG. Measuring Sexual Relationship Power in HIV/STD Research. *Sex roles* [online]. New York: Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers, 2000, 42(7), 637-660 [cit. 2022-04-14]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1023/A:1007051506972

QVARNSTRÖM, Anna a Elisabet FORSGREN. Should females prefer dominant males?. *Trends in Ecology & Evolution* [online]. LONDON: Elsevier, 1998, 13(12), 498-501 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0169-5347. Dostupné z: doi:10.1016/S0169-5347(98)01513-4

RAŽAUSKAITĖ-PILIPAVIČIENĖ, Kristina a Kristina ŽARDECKAITĖ-MATULAITIENĖ. Gender Differences in Dyadic Dominance During Interpersonal

Interaction: The Comparison of Friends' Dyads and Romantic Couples. *International journal of psychology: a biopsychosocial approach* [online]. Vytauto Didžiojo Universitetas, 2018, 22(22), 95-111 [cit. 2021-12-13]. ISSN 1941-7233. Dostupné z: doi:10.7220/2345-024X.22.5

REIJNTJES, Albert A.H, Marjolijn VERMANDE, Tjeerd OLTHOF, Frits A GOOSSENS, Gerko VINK, Elisabeth A ALEVA a van der MEULEN -VAN DIJK. Differences between resource control types revisited: A short term longitudinal study. *Social development* (Oxford, England) [online]. HOBOKEN: WILEY, 2018, 27(1), 187-200 [cit. 2022-04-13]. ISSN 0961-205X. Dostupné z: doi:10.1111/sode.12257

RENZETTI, Claire; CURRAN, M.; DANIEL, J. *Ženy, muži a společnost*, přel. Lukáš Gjurič (Praha: Karolinum), 2003.

ROGERS, L. Edna; FARACE, Richard V. Analysis of relational communication in dyads: New measurement procedures. *Human Communication Research*, 1975, 1.3: 222-239.

ROSENTHAL, Gil G, William E WAGNER a Michael J RYAN. Secondary reduction of preference for the sword ornament in the pygmy swordtail *Xiphophorus nigrensis* (Pisces: Poeciliidae). *Animal behaviour* [online]. LONDON: Elsevier, 2002, 63(1), 37-45 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0003-3472. Dostupné z: doi:10.1006/anbe.2001.1887

ROSENTHAL, R., & RUBIN, D. B. (1978). Interpersonal expectancy effects: The first 345 studies. *Behavioral and Brain Sciences*, 1(3), 377–415.

SADALLA, Edward K, Douglas T KENRICK a Beth VERSHURE. Dominance and Heterosexual Attraction. *Journal of personality and social psychology* [online]. Washington, DC: American Psychological Association, 1987, 52(4), 730-738 [cit. 2021-12-06]. ISSN 0022-3514. Dostupné z: doi:10.1037/0022-3514.52.4.730

SADIKAJ, Gentiana, D.S MOSKOWITZ a David C ZUROFF. Intrapersonal variability in interpersonal perception in romantic relationships: Biases and accuracy. *Journal of research in personality* [online]. Elsevier, 2017, 69, 67-77 [cit. 2021-12-13]. ISSN 0092-6566. Dostupné z: doi:10.1016/j.jrp.2016.06.011

SAVIN-WILLIAMS, Ritch C. Dominance hierarchies in groups of early adolescents. *Child development*, 1979, 923-935.

SHAFFER, David R.; SADOWSKI, Cyril. This table is mine: Respect for marked barroom tables as a function of gender of spatial marker and desirability of locale. *Sociometry*, 1975, 408-419.

SHANNON, Claude Elwood. A mathematical theory of communication. *The Bell system technical journal*, 1948, 27.3: 379-423.

SHUTER, Robert. A field study of nonverbal communication in Germany, Italy, and the United States. *Communications Monographs*, 1977, 44.4: 298-305.

SCHMID MAST, Marianne, Judith A HALL, Christina Klöckner CRONAUER a Gaëtan COUSIN. Perceived dominance in physicians: Are female physicians under scrutiny? *Patient education and counseling* [online]. Oxford: Elsevier Ireland, 2010, 83(2), 174-179 [cit. 2021-11-09]. ISSN 0738-3991. Dostupné z: doi:10.1016/j.pec.2010.06.030

SIEGMAN, ARON WOLFE. The meaning of silent pauses in the initial interview. *The Journal of nervous and mental disease*, 1978, 166.9: 642-654.

SNYDER, JEFFREY K, LEE A KIRKPATRICK a H. CLARK BARRETT. The dominance dilemma: Do women really prefer dominant mates?. *Personal relationships* [online]. Malden, USA: Blackwell Publishing, 2008, 15(4), 425-444 [cit. 2022-06-14]. ISSN 1350-4126. Dostupné z: doi:10.1111/j.1475-6811.2008.00208.x

SNYDER, JEFFREY K, LEE A KIRKPATRICK a H. CLARK BARRETT. The dominance dilemma: Do women really prefer dominant mates? *Personal relationships* [online]. Malden, USA: Blackwell Publishing, 2008, 15(4), 425-444 [cit. 2021-12-13]. ISSN 1350-4126. Dostupné z: doi:10.1111/j.1475-6811.2008.00208.x

SPRECHER, Susan a Diane FELMLEE. The balance of power in romantic heterosexual couples over time from "his" and "her" perspectives. *Sex roles* [online]. NEW YORK:

PLENUM PUBL, 1997, 37(5-6), 361-379 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1023/a:1025601423031

STIER, Deborah S.; HALL, Judith A. Gender differences in touch: An empirical and theoretical review. *Journal of personality and social psychology*, 1984, 47.2: 440.

STRAUS, Murray A. Dominance and symmetry in partner violence by male and female university students in 32 nations. *Children and youth services review* [online]. OXFORD: Elsevier, 2008, 30(3), 252-275 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0190-7409. Dostupné z: doi:10.1016/j.chidyouth.2007.10.004

TEGZE, Oldřich. Neverbální komunikace: [co vám prozradí lidské chování a jednání, a jak toho využít]. Praha: Computer Press, 2003. Business books. ISBN 80-7226-429-X.

TUBBS, Stewart L. a Sylvia MOSS. *Human communication*. 6th ed. New York: McGraw-Hill, 1991, xv, 490 s. : il., čb. fot. ; 24 cm. ISBN 0-07-065404-2.

TUCKER, Joan S.; FRIEDMAN, Howard S. Sex differences in nonverbal expressiveness: Emotional expression, personality, and impressions. *Journal of Nonverbal Behavior*, 1993, 17.2: 103-117.

VAN HONK, Jack, et al. Effects of testosterone administration on strategic gambling in poker play. *Scientific reports*, 2016, 6.1: 1-10.

VONDRÁKOVÁ, Tereza-Anna. *Projevy dominance u partnerů v závislosti na délce vztahu*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2021.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.

WATTERS, Jason V a Andrew SIH. The mix matters: behavioural types and group dynamics in water striders. *Behaviour* [online]. The Netherlands: BRILL, 2005, 142(9-10), 1417-1431 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0005-7959. Dostupné z: doi:10.1163/156853905774539454

WELKER, Keith M., et al. Testosterone, cortisol, and psychopathic traits in men and women. *Physiology & behavior*, 2014, 129: 230-236.

WHISMAN, Mark A a Neil S JACOBSON. Power, Marital Satisfaction, and Response to Marital Therapy. *Journal of family psychology* [online]. Sage Periodicals Press, 1990, 4(2), 202-212 [cit. 2022-06-14]. ISSN 0893-3200. Dostupné z: doi:10.1037/0893-3200.4.2.202

WHITING, Beatrice; EDWARDS, Carolyn Pope. A cross-cultural analysis of sex differences in the behavior of children aged three through 11. *The Journal of Social Psychology*, 1973, 91.2: 171-188.

WILLIS JR, Frank N.; DODDS, Rebecca A. Age, relationship, and touch initiation. *The Journal of Social Psychology*, 1998, 138.1: 115-123.

WILLIS, Frank N.; RINCK, Christine M. A personal log method for investigating interpersonal touch. *The Journal of Psychology*, 1983, 113.1: 119-122.

WINGFIELD, John C., et al. The "challenge hypothesis": theoretical implications for patterns of testosterone secretion, mating systems, and breeding strategies. *The American Naturalist*, 1990, 136.6: 829-846.

Wolski, S. (1995, November). All interaction is explicitly or implicitly male dominated. Presentation at the University Downloaded by [National Sun Yat-Sen University] at 05:25 25 December 2014 of Arizona, Tucson, AZ.

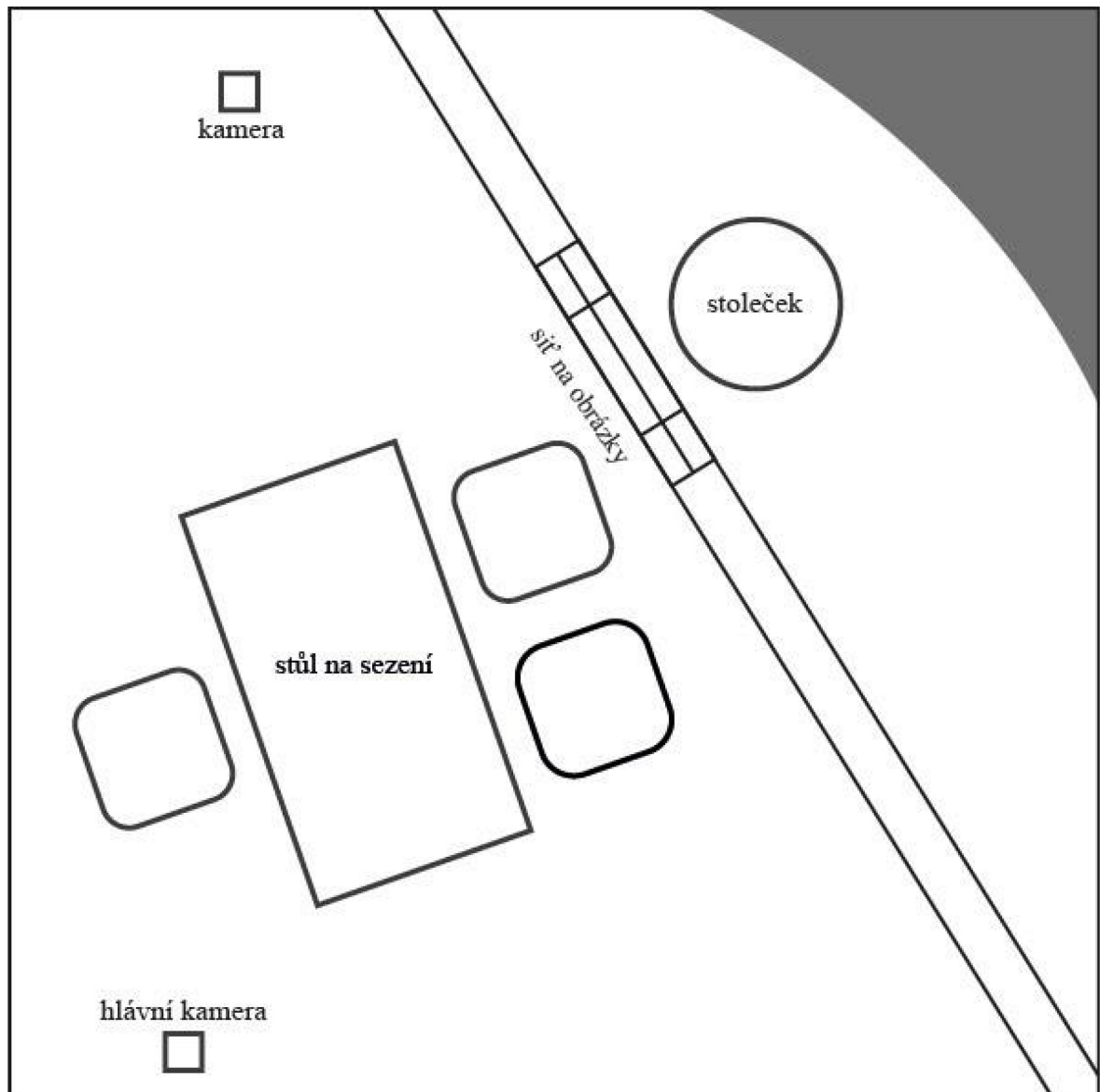
WYROBKOVÁ, Adriana. Genderový vývoj: nejvýznamnější teorie a výzkum. *Československá psychologie* [online]. Praha: Institute of Psychology, Academy of Science, 2007, 51(2), 141-152 [cit. 2021-11-07]. ISSN 0009-062X.

YOUNG, Stacy L, Amy M BIPPUS a Norah E DUNBAR. Interpersonal Dominance in Relational Conflict: A View from Dyadic Power Theory. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships* [online]. PsychOpen, 2008 [cit. 2022-06-14]. ISSN 1981-6472.

ZAIDEL, Susan F.; MEHRABIAN, Albert. The ability to communicate and infer positive and negative attitudes facially and vocally. *Journal of Experimental Research in Personality*, 1969.

Přílohy

Příloha č.1 Nákres místnosti

Příloha č. 2 Obrázky

Příloha č.3 Etogram

PROJEV	kláves a	DEFINICE/MĚŘENÍ	INTERACT akt, stav	Dominance/submisivit a
Verbální				
První promluví o fotce	P	1. promluví o jednotlivých fotkách - jednou, na začátku	akt – frekvence	Dom
Souhlas	s	Vyjádření názorové shody. („Jasně.“ „To je dobrá volba.“ „Taky si myslím.“ „jo“) Pokud to není přímo součástí výroku (jako „taky si myslím“), tak podobný názor vyslovil předtím. („Hele tohle bych dala.“ „No to děláš často, to tam dej.“ „Tak jo.“) Počítá se i „hm“ ve smyslu jasného souhlasu.	akt – frekvence	Sub
Nesouhlas	n	Nesouhlasí s partnerem, zápor (stejná logika jako u souhlasu, včetně „e“)	akt – frekvence	Dom
Rozkaz	r	Užije větu v rozkazovacím způsobu	akt – frekvence	Dom
Podmiňovací způsob	b	Užije větu v podmiňovacím způsobu	akt – frekvence	Neu?
Otázka	o	Užije větu v tázacím způsobu	akt – frekvence	Sub? – ideálně by to chtělo kouknout do literatury o dominanci ve verbálním projevu

Vyhovění	v	Souhlasí s partnerem („Tak jo.“ „Dobře no.“ „OK“), přestože předtím vyslovil svůj nesouhlas („To ne“, „To si nemyslim.“ „Já bych tam dala spíš tohle“).	akt – frekvence	Sub
Přijetí	c	Souhlasí s partnerem a předtím skoro nic neřekl k tématu (ani souhlas, nesouhlas, svůj názor) („Tak jo.“ „Fajn.“ „OK“ „klidně“ „proč ne“)	akt – frekvence	Sub
Mlčení	m	Ticho mezi jedním a druhým výrokiem partnera	akt – frekvence	Sub
Argumentace	a	„Tohle bych dal, protože...“ „Ale vždyť...“ atd. I argumentace bez spojky – „Dárky jsou důležité“	akt – frekvence	Neu
Vyjednávání	j	„Tak to tvoje dáme potom...“ „Ale další teda dáme tohle...“	akt – frekvence	Neu
Návrh	g	Není v podmínovacím způsobu. „Já navrhuju...“ „Za mě tam má být tohle..“	akt – frekvence	Neu?
Paraverbální				
Skákání do řeči	i	Začne mluvit, když mluví plynule partner	akt – frekvence	Dom
Zvýšení hlasu	H	Značně zvýší hlasitost své mluvy v porovnání s předchozí (stálou hlasitostí), v reakci na partnera	akt – frekvence	Dom
Zpomalení hlasu	z	Značně zpomalí řeč v porovnáním s předchozím tempem v reakci na partnera	akt – frekvence	Dom / (Sub?)

Ztišení hlasu	h	Značně sníží hlasitost své mluvy v porovnání s předchozí (stálou hlasitostí), v reakci na partnera	akt – frekvence	Sub / (Dom?)
Zrychlení hlasu	R	Značně zrychlí řeč v porovnání s předchozím tempem v reakci na partnera	akt – frekvence	Dom / (Sub?)
NEVERBÁLNÍ Proxemika			INTERACT akt, stav	Dominance/submisivita
Změna centrální pozice	1,2,3	Výrazná změna centrální pozice v průběhu úkolu	délka	Pozice – zvláštní kategorie, vzájemně se vylučující 3 - bodová škála: 1- zcela doprostřed, 2 - na svoji polovinu, 3 - zcela na kraj
Vystrkování	w	Přisunutí směrem k partnerovi, na které partner zareaguje uhnutím	akt	Dom
Uhýbání	u	posouvání se/přešlápnutí směrem do kouta v reakci na vystrčení partnerem (nepočítá se uhnutí jen nohama)	akt	Sub
Odsunutí		posouvání se/přešlápnutí směrem do kouta, které není v reakci na vystrčení partnerem, může nebo nemusí být následováno přinutím partnera (nepatří sem pohupování, přemístění z praktických důvodů)	akt	

		nesouvisejících s dominancí; posunutí jen nohou atd.)		
Manipulace s fotkami		S fotkou/fotkami		
Upravení polohy	O	Jakákoli manipulace s fotkou/fotkami, která je zaměřená na zřehlednění fotek.	Akt - frekvence	Dom
Neverbální návrh	F	Vezme, drží fotku/y v ruce nebo na ni/ně ukáže kdekoliv -nepočítat, když je to na podnět partnera - doprovázeno komunikací s partnerem (verbální návrh se kóduje k tomu zvlášť)	akt – frekvence	Dom
Zakrytí	Z	Drží fotku/fotky a partner na ně nevidí	délka	Dom
Manipulace s fotkami		S fotkou/fotkami za účelem stanovení pořadí (věší, převěšuje, řadí na stole..)		
Manipulace po souhlasu	S	Manipulace s fotkou/fotkami po souhlasu s partnerem, shodě ohledně dané fotky	akt – frekvence	Neu
Vzdorovitá manipulace	N	Manipulace s fotkou/fotkami přes nesouhlas partnera ohledně dané fotky	akt – frekvence	Dom
Svévolná manipulace	M	Manipulace s fotkou/fotkami bez předchozí diskuze (podnětu) s partnerem	akt – frekvence	Dom
Vyhovění	V	Manipulace s fotkou/fotkami tak, jak	akt – frekvence	Sub

		chtěl partner, přestože vyslovil svůj nesouhlas		
Přijetí	P	Manipulace s fotkou/fotkami Udělá to, co chtěl partner a předtím skoro nic neřekl k tématu (ani souhlas, nesouhlas, svůj názor)	akt – frekvence	Sub
Pohled		Dívá se partnerovi do očí		
Pohled při poslouchání	q	při poslouchání	Délka	Sub
Pohled při mluvení	y	při mluvení	Délka	Dom
Pohyb hlavy				
Souhlas	K	Vyjádří souhlas přikývnutím nebo přikyvováním hlavou ve směru dolů a nahoru, v reakci na partnera	akt – frekvence	Sub
Nesouhlas	Z	Vyjádří nesouhlas vrtěním, otáčením hlavy zleva doprava, v reakci na partnera	akt – frekvence	Dom
Gestikulace				
Gestikulace rukama	G	Gestikuluje, ukazuje rukama, doprovází to mluvení/vysvětlování	Délka	Dom
Překřížení paží	x	Překříží paže na hrudi (vyjádření nesouhlasu)	Délka	Dom
Pokrčení rameny	k	Zahýbe rameny nahoru a dolů (neví, „je jedno“)	akt – frekvence	Sub
Doteky				
Dotek rukou	d	Položení dlaně s prsty na partnerovo tělo	akt – frekvence	Dom
Postoj				
Pozice vůči partnerovi Jíž se nekóduje!	4,5,6	-podle ramen a trupu Nehodnotíme. Záleží na rozestavení partnerů u	stav-délka	Rovněž zvláštní kategorie projevů. Škála 3: 4 - bokem-Sub

		stolu. Pravděpodobně neodráží dominanci.		5 - šikmo čelem-Neu 6 - čelem-Dom
Expanze do prostoru/Zasahuje do prostoru	e	Zasahuje rukama na partnerovu polovinu stolu; Zabírá rukama více než polovinu stolu (nepočítá se, když jen sáhne pro fotku)	stav – délka	Dom

Příloha č.4. Datová matice neverbálních projevů přiložená v samostatném souboru MS Excel.